

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om samiska

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I propositionen föreslås att det stiftas en lag om samiska. Den skall ersätta 1991 års lag om användning av samiska hos myndigheter. Med den nya lagen tryggas samernas rätt att bevara och utveckla sitt eget språk och sin egen kultur i enlighet med grundlagen och internationella konventioner som binder Finland. Likaså säkerställs samernas rätt att använda sitt samiska språk, enaresamiska, skoltsamiska eller nordsamiska, hos domstolar och andra myndigheter.

Lagen skall tillämpas på alla uppgifter som hör till det allmänna och som skall skötas av de myndigheter som avses i lagen. I huvudsak kommer tillämpningsområdet för varje myndighet att motsvara gällande lag. På samma sätt som för närvarande kommer den nya lagen att förplikta statliga och kommunala myndigheter inom samernas hembygdsområde och vissa, med tanke på medborgarnas rättsskydd viktiga myndigheter utanför detta område. Skoltarnas byastämma, minoritetsombudsmannen och Renbeteslagsföreningen är nya myndigheter som kommer att omfattas av lagen. Den nya lagen binder dessutom statens affärsverk och under vissa förutsättningar även andra än myndigheter, när de på en myndighets uppdrag tillhandahåller tjänster för allmänheten inom samernas hembygdsområde. Det faktum att den privata sektorn sköter om tjänster som hör till det allmänna skall inte påverka de språkliga rättigheterna. Enligt lagen skall myndigheterna på eget initiativ se till att de språkliga rättigheterna tryggas. I information till allmänheten skall de använda också samiska.

Enligt förslaget skall samerna ha rätt att efter eget val använda finska eller samiska i sina kontakter med statliga och kommunala myndigheter inom samernas hembygdsområde. Dessa myndigheter skall vara skyldiga att främja användningen av samiska i sin verk-

samhet. De skall också använda samiska när de skriftligt tar kontakt med en part eller någon annan som enligt lag skall informeras om ett ärende som är eller kommer att bli anhängigt. Samiska skall också användas när myndigheten besvarar skriftliga kontakter på samiska. I den utsträckning kommunala myndigheter finner det lämpligt skall de använda samiska vid sidan av finska i protokoll och handlingar som inte ges till enskild part och som är av allmän betydelse. Om de samiskspråkiga invånarna i en kommun utgör mer än en tredjedel av kommunens alla invånare, skall samiska alltid användas i dessa handlingar.

I propositionen föreslås en bestämmelse om de krav på språkkunskaper som kan ställas på kommunala och statliga myndigheter inom samernas hembygdsområde. Dessa myndigheter skall när de anställer personal se till att personalen vid varje ämbetsverk inom samernas hembygdsområde kan betjäna kunderna även på samiska. De skall också sköta om att personalen har de kunskaper i samiska som tjänsteuppgifterna förutsätter genom att ordna utbildning och genom andra åtgärder. Inom samernas hembygdsområde skall stats-tjänstemän ha rätt att få tjänstledighet med lön för att skaffa sig kunskaper i samiska.

Meningen är att varje myndighet skall övervaka att denna lag iakttas inom respektive verksamhetsområde. Sametinget skall följa med lagens tillämpning och vid behov ge rekommendationer och ta initiativ i olika frågor. Byrån för samiska språket skall i samråd med samiska språkrådet lämna en berättelse till sametinget om tillämpningen av lagstiftningen om samiskan och om genomförandet av samernas språkliga rättigheter under envar valperiod.

Propositionen hänför sig till budgetpropositionen för 2004 och avses bli behandlad i

samband med den. den nya språklagen om landets nationalspråk,
Den föreslagna lagen avses träda i kraft den finska och svenska.
1 januari 2004, det vill säga samtidigt med _____

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	3
ALLMÄN MOTIVERING	5
1. Inledning	5
2. Nuläge	6
2.1. Lagstiftning och praxis.....	6
2.1.1. Grundlagen	6
2.1.2. Språklagstiftningen	6
2.1.3. Utbildningslagstiftningen	8
2.1.4. Övrig lagstiftning om språkliga rättigheter	9
2.2. Den internationella utvecklingen och lagstiftningen i utlandet	11
2.2.1. Finlands internationella förpliktelser.....	11
2.2.2. Regleringen i Sverige och Norge.....	13
<i>Sverige</i>	13
<i>Norge</i>	14
2.3. Bedömning av nuläget	18
2.3.1. Personalens kunskaper i samiska	18
2.3.2. Kontakter med myndigheter på samiska	19
2.3.3. Myndigheternas information och översättning av författningar	21
2.3.4. Samiska anmäld som modersmål	22
2.3.5. Sammandrag.....	23
3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen.....	24
Lagen om samiska	24
Annan lagstiftning	26
4. Propositionens verkningar	26
4.1. Ekonomiska verkningar.....	26
4.2. Verkningar i fråga om organisation och personal	28
4.3. Verkningar på olika medborgargrupperns ställning.....	29
4.4. Övriga verkningar	30
5. Beredningen av propositionen	30
6. Samband med andra propositioner.....	31
DETALJMOTIVERING	32
1. Lagförslaget	32
Lag om samiska	32
1 kap. Allmänna bestämmelser	32
2 kap. Språkliga rättigheter.....	33
3 kap. Bestämmelser som tillämpas inom samernas hembygdsområde.....	35

4 kap.	Rätt till tolkning och översättning	40
5 kap.	Åtgärder som främjar språkliga rättigheter	41
6 kap.	Särskilda bestämmelser	42
7 kap.	Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser	43
2.	Närmare bestämmelser	43
3.	Ikraftträdande	43
4.	Lagstiftningsordning	44
LAGFÖRSLAGET		45
om samiska		45
BILAGOR		53
Lagförslaget i översättning till enaresamiska		53
Lagförslaget i översättning till skoltsamiska		
Lagförslaget i översättning till nordsamiska		

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

Samerna är Finlands enda urfolk. I Finland bor det ca 7 500 samer. Av dessa är knappt 4 000 bosatta inom samernas hembygdsområde som omfattar kommunerna Enontekis, Enare och Utsjoki samt området för renbeteslaget Lapin paliskunta i Sodankylä kommun. Det är endast i Utsjoki kommun som samerna utgör majoriteten av invånarna.

Ungefär en tredjedel av Finlands samer har samiska som modersmål. Av de sammanlagt tio samiska språkvarieteterna talas nordsamiska, enaresamiska och skoltsamiska i Finland. Nordsamiska används av ca 70–80 % av den samiskspråkiga befolkningen i Finland medan enaresamiska respektive skoltsamiska talas av knappt 15 %.

I Finland har sametillhörigheten av hävd bestämts på språklig grund. Begreppet same definierades första gången i förordningen om delegationen för sameärenden (824/1973). Då förordningen reviderades 1990 fogades ett identifieringskriterium till definitionen. Genom detta betonade man att en person också själv skall anse sig vara same. År 1991 inskrevs definitionen i lag då lagen om användning av samiska hos myndigheter (516/1991) utfärdades. Enligt lagen avses med same den som anser sig vara same, förutsatt att han själv eller av hans föräldrar eller far- eller morföräldrar åtminstone en har lärt sig samiska som sitt första språk.

I sametingslagen (974/1995) utvidgades definitionen av same. I den definition som inskrevs i lagen intogs inte bara det tidigare nämnda identifieringskriteriet utan också nya objektiva element utöver det språkkriterium som redan tidigare ingått i den. Som same betraktas också den som är efterkommande till en person som har antecknats som fjäll-, skogs- eller fiskelapp i jordeböckerna eller uppboords- och mantalslängderna även om språkkriteriet inte uppfylls för hans eller hennes del. Som same betraktas också den av vars föräldrar åtminstone den ena har antecknats eller hade kunnat antecknas som röstberättigad vid val av delegationen för sameärenden eller sametinget. Det var meningen att sametillhörigheten på basis av dessa regis-

ter skulle preciseras i en förordning så att sådana äldre anteckningar i registret som gjorts före 1875 inte skulle tas med för att undvika dokumenteringssvårigheter. På detta sätt ville man säkra det faktiska sambandet till samefolket hos den som uppgav sig vara same. Riksdagens grundlagsutskott ansåg dock att lagen inte ger rätt att föreskriva om saken i förordning. Utskottet ansåg det inte heller ändamålsenligt att foga en sådan bestämmelse till lagen som skulle ge rätt att utfärda förordning. Därför blev tolkningen av detta lagrum öppet vilket ledde till massanmälning till vallängden över röstberättigade i 1999 års sametingsval. Genom högsta förvaltningsdomstolens utslag (HFD 1999:55) har definitionen fått ett vedertaget innehåll till denna del i enlighet med det som avsågs i regeringens proposition och någon motsvarande massanmälning till vallängden för årets sametingsval förekom inte längre.

Skoltsamerna utgör en särskild grupp bland samerna. Definition av begreppet skolt ingår i skoltlagen (253/1995). Enligt denna lag avses med skolt en person som själv anser sig vara skolt, förutsatt att han själv eller av hans föräldrar eller far- eller morföräldrar åtminstone en har lärt sig skoltsamiska som första språk eller att han är efterkommande till en sådan person eller att han är skolt till börden eller efterkommande till en sådan skolt i överensstämmelse med tidigare lagstiftning.

Den tidigare nämnda lagen om användning av samiska hos myndigheter utfärdades 1991 i syfte att trygga samernas språkliga rättigheter och den trädde i kraft vid ingången av 1992. Lagen byggde till stor del på de principer som antagits i språklagen (148/1922). Samernas hembygdsområde är det huvudsakliga tillämpningsområdet för lagen. Sedermera har samernas språkliga rättigheter också reglerats i grundlagen. År 1995 fogades till regeringsformen en bestämmelse om att samerna såsom urfolk har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur samt en bestämmelse om att det om samernas rätt att använda sitt eget språk hos myndigheter stadgas i lag. I samband med totalrevideringen av grundlagen överflyttades bestämmelserna som sådana och blev 17 § 3 mom. i

grundlagen.

Språklagen, på vars principer lagen om användning av samiska hos myndigheter i stor utsträckning byggde, reviderades i år i sin helhet. Den nya språklagen (423/2003) träder i kraft vid ingången av 2004.

Sedan lagen om användning av samiska hos myndigheter trätt i kraft har Finland ratificerat två betydande Europarådskonventioner om minoriteters rättigheter, det vill säga ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter (FördrS 2/1998), nedan *ramkonventionen*, och europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk (FördrS 23/1998), nedan *minoritetsspråkskonventionen*. Finland avgav de första periodiska rapporterna enligt dessa konventioner år 1999 och erhöll de första rekommendationerna om genomförandet från Europarådets ministerkommitté år 2001. I rekommendationerna och i de medföljande slutsatserna av rådgivande kommittén och expertkommittén behandlades också frågor som hör samman med samiskans ställning och användningen av samiska.

De lagändringar och Finlands nya folkrättsliga förpliktelser som har kommenterats ovan samt de brister som har kommit fram i tillämpningspraxis för lagen om användning av samiska hos myndigheter har lett till ett behov av en totalrevidering av lagen om användning av samiska hos myndigheter.

2. Nuläge

2.1. Lagstiftning och praxis

2.1.1. *Grundlagen*

Bestämmelserna på grundlagsnivå om det samiska språket ligger till grund för den övriga lagstiftningen om samiska. Enligt 17 § 3 mom. grundlagen har samerna såsom urfolk samt romerna och andra grupper rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bestämmelser om samernas rätt att använda samiska hos myndigheterna utfärdas genom lag. Bestämmelserna togs in i 14 § regeringsformen i samband med 1995 års reform av grundrättigheterna. Denna paragraf inskrevs sedermera i oförändrad form i den nya grundlagen som trädde i kraft år 2000. Av detta skäl har förarbetena till reformen 1995

betydelse också för tolkningen av 17 § 3 mom. i den nya grundlagen. Tolkningen av 17 § grundlagen kan även påverkas av andra bestämmelser i grundlagen.

Enligt 121 § 4 mom. grundlagen har samerna inom sitt hembygdsområde språklig och kulturell autonomi enligt vad som bestäms i lag. Den kulturella autonomi förverkligas i huvudsak genom sametingetslagen. Enligt 5 § 1 mom. skall sametinget sköta ärenden som angår samernas språk och kultur samt deras ställning som urfolk. I ärenden som hör till sametingets uppgifter kan tinget väcka initiativ och göra framställningar till myndigheter och därtill ge utlåtanden i dessa ärenden.

2.1.2. *Språklagstiftningen*

De grundläggande bestämmelserna om användningen av samiska hos myndigheter ingår i en lag om detta som trädde i kraft den 1 januari 1992. Språkliga rättigheter regleras i lagens 2 kap. Enligt 5 § har samerna rätt att anmäla samiska som modersmål i folkbokföringen. Lagens 6 § 1 mom. innehåller en central bestämmelse. Enligt den har samer rätt att i eget ärende använda samiska, muntligt och skriftligt, hos myndigheter och få svar på detta språk. Lagens 6 § 2 mom. reglerar juridiska personers rätt att använda samiska i officiella sammanhang. Enligt 7 § skall en tjänsteman eller funktionär som enligt lagen skall behärska samiska även använda det när en samisk sakägare så kräver.

I lagens 8 § föreskrivs om expeditioner. På begäran skall en samisk part få en avgiftsfri översättning av expeditionen till samiska. När ett behörighetsvillkor för den tjänsteman eller funktionär som sköter ärendet är kunskaper i samiska, skall tjänstemannen eller funktionären på begäran ge expeditionen på samiska till en samisk part. Om det emellertid finns flera parter i ärendet och de inte är eniga om att samiska skall användas kan man endast ge en översättning av expeditionen till samiska. Detta beror på att en part enligt 5 och 6 § språklagen alltid har rätt att få en expedition på finska eller svenska. Denna rätt kan inte begränsas i lagen om användning av samiska hos myndigheter.

Enligt 9 § lagen om användning av samiska

hos myndigheterna skall anslag, meddelanden och kungörelser samt blanketter som en myndighet utfärdar för befolkningen avfattas och utfärdas också på samiska inom samernas hembygdsområde.

I 10 § föreskrivs om rättigheten för medlemmar i statliga kommissioner och nämnder samt andra motsvarande kollegiala statliga förvaltningsorgan att använda samiska vid förhandlingar inom förvaltningsorganet samt i sina skriftliga uttalanden till protokollet.

Enligt 12 § 1 mom. skall författningar, fördrag och andra dokument och tillkännagivanden som skall publiceras i Finlands författningssamling eller i fördragsserien och som särskilt gäller samerna också publiceras översatta till samiska, om statsrådet eller det behöriga ministeriet så bestämmer. Detsamma gäller ministerieförordningar och myndighetsföreskrifter samt andra dokument och tillkännagivanden som ett ministerium eller någon annan statlig myndighet skall publicera i en föreskriftssamling. Enligt 12 § 2 mom. skall också lagförslag och betänkanden som beretts vid ett ministerium eller i en statlig kommitté, kommission eller ett med dem jämförbart organ och som är avsedda för publicering också i sin helhet eller i sammandrag utges på samiska, om de uttryckligen gäller samerna eller om det annars finns särskilda skäl för detta och ministeriet i fråga så bestämmer.

Enligt lagen krävs det inte att en tjänsteman skall behärska samiska ens inom samernas hembygdsområde. Om den tjänsteman som handlägger ärendet inte kan samiska skall man ty sig till tolkning och översättning. I lagens 3 kap. föreskrivs om tolkning (17 §) och översättning (18, 19 och 20 §). I 23 § finns en bestämmelse om statliga tjänstemäns rätt att få tjänstledighet med lön för att skaffa sig kunskaper i samiska. I 24 § finns en bestämmelse om kunskaper i samiska som särskild merit vid anställning av personal.

De myndigheter som lagen tillämpas på räknas upp i 3 §. Den rätt täckande förteckningen innehåller domstolar, statliga myndigheter, sametinget samt myndigheter och offentlighetsrättsliga föreningar som sköter förvaltningsärenden enligt renskötselförordningen (848/1990) och renskötselförordningen (883/1990). Lagens 6, 7 och 8 § tillämpas på

kommunala myndigheter. Bestämmelserna handlar om privatpersoners och juridiska personers rätt att använda samiska, muntligt och skriftligt, hos myndigheter. Även 9 § 1 mom. tillämpas på kommunala myndigheter. Samiska skall användas i informationen till allmänheten inom samernas hembygdsområde. Kommunen behöver dock inte utarbeta meddelandekort på samiska inför val och folkomröstningar. Enligt 15 § 1 mom. kan kommuner och samkommuner använda samiska vid sidan av finska i interna handlingar och korrespondens mellan myndigheter samt i tjänstebokföringen. Enligt 15 § 2 mom. skall kommunen använda även samiska i de här handlingarna om de samiskspråkigas andel av befolkningen överstiger en tredjedel.

Närmare bestämmelser om verkställandet av lagen om användning av samiska hos myndigheter finns i förordningen om användning av samiska hos myndigheter (1201/1991).

Enligt 3 § förordningen om sametinget (1727/1995) har byrån för samiska språket i uppgift att ordna med att myndigheter och inrättningar får de översättningar som avses i lagen om användning av samiska hos myndigheter. Byrån skall också bistå myndigheter och inrättningar genom att skaffa dem tolkar som behärskar samiska och i andra uppgifter som de har enligt lagen om användning av samiska hos myndigheter. Byrån skall även följa med att lagens syfte förverkligas och vid behov väcka initiativ för att främja användningen av samiska. Vid byrån finns fyra ordinarie translatorstjänster. Tre av translatorerna arbetar i Utsjoki och en i Enare. Enligt 5 § 1 mom. 3 punkten förordningen om sametinget är behörighetsvillkoren för en translator för tjänsten lämplig högskoleexamen eller annan utbildning samt sådan rätt att vara verksam som auktoriserad translator från finska till samiska eller tvärtom som avses i lagen om auktoriserade translatorer (1148/88). Enligt 5 § 2 mom. krävs av sametingets personal kunskap i samiska, om inte sametinget beslutar något annat i fråga om någon tjänst eller uppgift.

I samband med att lagen om användning av samiska hos myndigheter stiftades ändrades också språklagen år 1991 så, att ett nytt 2 mom. fogades till 1 §, enligt vilket det stad-

gas särskilt om rätten att använda samiska hos myndigheterna. Motsvarande bestämmelse ingår också i den nya språklagen (8 §).

Hänvisningar till lagen om användning av samiska hos myndigheter eller till språklagstiftningen i allmänhet finns också i annan lagstiftning än språklagen. Sådana hänvisningar ingår bland annat 3 § 1 mom. lagen om elektronisk kommunikation i myndigheternas verksamhet (13/2003), 11 § lagen om Finlands författningssamling (188/2000), 5 § lagen om ministeriernas och andra statliga myndigheters föreskriftssamlingar (189/2000), 2 § republikens presidents förordning om Finlands Röda Kors (239/2000), 11 b § 4 mom. patientskadelagen (585/2000), 10 § 2 mom. lagen om nykterhetsarbete (828/1982), 27 § 2 mom. lagen om åtgärder för inskränkande av tobaksrökning (693/1976), 21 a § 4 mom. lagen om den nationella förvaltningen av programmen för strukturfonderna (1353/1999), 15 § 3 mom. lagen om posttjänster (313/2001), 4 kap. 1 § 2 mom. rättegångsbalken, 6 a kap. 1 § 2 mom. lagen om rättegång i brottmål (689/1997) och 37 § 2 mom. förundersökningslagen (449/1987).

I 3 kap. om kyrkans administrativa och språkliga indelning föreskrivs det dock i 5 § 1 mom. i den nya kyrkolagen (1054/1993), som trädde i kraft i början av 1994, att församlingarna är finsk- eller svenskspråkiga eller tvåspråkiga, om annat inte bestäms om församlingens språk då den grundas. Enligt 7 mom. i samma paragraf är det även möjligt att inrätta tvåspråkiga finsk-samiska församlingar inom samernas hembygdsområde. Enligt 2 mom. i denna paragraf skall domkapitlet i Uleåborgs stift, liksom de församlingar som helt eller delvis är belägna inom samernas hembygdsområde, iakta lagen om användning av samiska hos myndigheter. I 4 kap. 4 § 3 mom. kyrkolagen föreskrivs i övrigt att församlingens verksamhet skall ordnas och församlingens medlemmar betjäna även på samiska inom samernas hembygdsområde.

2.1.3. Utbildningslagstiftningen

Enligt 10 § 1 mom. i lagen om grundläggande utbildning (628/1998) kan under-

visningsspråket i en skola vara samiska, liksom samiska även kan vara det språk som används i undervisning som ordnas på annat ställe än i skolan. Elever som bor inom samernas hembygdsområde och kan samiska skall i huvudsak undervisas på samiska. Undervisningen i modersmålet ges utgående från elevens undervisningsspråk, vilket även kan vara samiska (12 §). Enligt 15 § godkänns läroplaner separat för undervisningen på finska, svenska och samiska.

Enligt 6 § 1 mom. gymnasielagen (629/1998) är undervisningsspråket i gymnasieutbildningen antingen finska eller svenska. Undervisningsspråket kan också vara samiska, romani eller teckenspråk. I det fall att utbildningsanordnaren ger undervisning på fler än ett av dessa undervisningsspråk, får studeranden välja undervisningsspråk bland de språk hon eller han har förmåga att studera på (6 § 2 mom.). Enligt 8 § 1 mom. ges undervisning i modersmålet i gymnasiet enligt studerandens undervisningsspråk. Det kan vara finska, svenska eller samiska. Enligt 11 § gymnasielagen godkänns läroplaner separat för undervisningen på finska, svenska, samiska och vid behov något annat språk.

Enligt 11 § 1 mom. studentexamensförordningen (1000/1994) kan provet i modersmålet ordnas i finska, svenska och samiska.

Enligt 11 § 1 mom. lagen om yrkesutbildning (630/1998) kan undervisningsspråket också vara samiska, romani eller teckenspråk i yrkesutbildningen. Läroplanen godkänns separat för undervisningen på finska, svenska och samiska och vid behov för undervisning på något annat språk (14 § 1 mom.).

Genom lagen om sameområdets utbildningscentral (545/1993) inrättades Sameområdets utbildningscentral i Enare 1993. Utbildningscentralen inrättades för behoven inom sameområdet och den har i uppgift bland annat att bevara och utveckla den samiska kulturen och de samiska naturnäringarna. Förvaltningen sköts av en direktionsstyrelse utnämner. Sex av direktionsens elva medlemmar utses på framställning av sametinget och de representerar samebefolkningen. Undervisningsspråken vid utbildningscentralen är finska och samiska. Vid behov kan undervisning ges på andra språk.

Enligt lagen om finansiering av undervis-

nings- och kulturverksamhet (635/1998) har från ingången av 1999 kommunernas löne-kostnader för undervisning i och på samiska inom samernas hämbygdsområde bekostats helt och hållet med statsmedel.

I 43 § lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet föreskrivs om statsunderstöd för lärarutbildning samt undervisning på samiska och i samiska samt yrkesinriktad tilläggsutbildning. Enligt paragrafen beviljar länsstyrelserna statsunderstöd för yrkesinriktad tilläggsutbildning genom ett för ändamålet anvisat anslag i statsbudgeten. Detta sker genom att köpa utbildning av huvudmän för läroanstalter inom det fria bildningsarbetet, yrkeshögskolor och universitet samt av särskilda skäl av anordnare av yrkesutbildning och andra producenter av utbildningstjänster än sådana som står under offentlig tillsyn. Anslaget bör till sin nivå utgöra 40 procent av totalbeloppet för anslagen i statsbudgeten för det statsunderstöd som avses i denna paragraf och den statliga finansiering som avses i 11 § 3 mom.

2.1.4. Övrig lagstiftning om språkliga rättigheter

I 26 § 4 mom. i den nya förvaltningslagen (434/2003) ingår en hänvisning till särskilda bestämmelser om tolkning och översättning till samiska. I 37 § förundersökningslagen förutsätts det att tolk tillhandahålls om den som skall förhöras inte behärskar det språk som enligt språklagen skall användas vid myndigheten. Enligt 77 § förvaltningsprocesslagen (586/1996) skall myndigheten i dessa fall ordna tolkning och översättning om denna skyldighet funnits i ett tidigare behandlingsskede och alltid när myndigheten är första instans i ett ärende som har anhängiggjorts av en myndighet eller personen skall höras muntligen.

Enligt 12 § lagen om statsandelar till kommunerna (1147/1996) får kommuner som är tvåspråkiga och kommunerna inom samernas hämbygdsområde i språktillägg ett belopp som är 10 procent av den allmänna statsandelens grunddel. Det finns likväl inte bestämt att någon person, som hör till den samiskspråkiga befolkningsgruppen, skulle ha en särskild ställning inom förvaltningen

när man fattar beslut om att ordna dessa tjänster på samiska i kommunerna.

Enligt 7 § tingsrättslagen (581/1993) väljer kommunfullmäktige nämndemännen för en period som motsvarar kommunfullmäktiges mandatperiod. De nämndemän som väljs i kommunen skall så rättvist som möjligt representera bland annat de språkliga förhållandena i kommunen.

Enligt 3 § 5 mom. bibliotekslagen (904/1998) skall både den finsk- och samiskspråkiga befolkningsgruppernas behov tillgodoses på lika grunder i kommuner inom samernas hämbygdsområde.

Enligt 1 § lagen om forskningscentralen för de inhemska språken (48/1976) finns en forskningscentral för de inhemska språken för forskning och språkvård rörande finska och svenska, för forskning rörande med finska besläktade språk samt för samisk språkvård.

Radioverksamheten på samiska har långa traditioner. Sameradion, belägen i Enare, har haft verksamhet sedan 1985 som en egen lokal programenhet, vars område omfattar samernas hämbygdsområde. Sameradion fick 1991 en egen kanal för sina sändningar. Enligt 7 § 4 punkten i lagen om Rundradion Ab (1380/1993), som trädde i kraft vid ingången av 1999, är rundradioverksamheten en specialuppgift inom den offentliga servicen. Den skall därför i sin programverksamhet behandla finsk- och svenskspråkiga medborgare på lika grunder och tillhandahålla tjänster även på samiska, romani och teckenspråk samt, i tillämpliga delar, även för övriga språkgrupper i landet.

Lagen om det ortodoxa kyrkosamfundet (521/1969) ändrades 1998 så, att en ny 81 a § fogades till lagen. Den nya paragrafen anger att kyrkosamfundets officiella språk är finska. Var och en har rätt att få ämbetsbetyg på sitt eget språk, finska eller svenska. Om användning av samiska i kyrkosamfundet och församlingarna bestäms separat i 81 a § 2 mom. En ny 81 b § fogades också till lagen och enligt den är språket i offentliga gudstjänster finska. Offentliga gudstjänster och andra kyrkliga ceremonier kan förrättas på andra språk i mån av möjlighet och i enlighet med instruktioner av stiftets biskop.

Enligt 9 § föreningslagen (503/1989) kan

en förening uteslutande vara finsk- eller svenskspråkig. Stiftelseurkunden, stadgarna, protokollen och andra handlingar kan vara på finska eller svenska. Enligt 9 § 2 mom. föreningslagen kan föreningen visserligen ha ett namn på samiska. Enligt 50 § 2 mom. föreningslagen tilläggs orden ”registrerejuvnon searvi” eller förkortningen ”rs” till föreningens namn i så fall. Orden är på nordsamiska. Enligt föreningslagen är det inte möjligt att här använda enaresamiska eller skoltsamiska.

I 25 § 3 mom. foderlagen (396/1998), 18 § 3 mom. lagen om handel med utsäde (728/2000) och 7 b 3 mom. lagen om plantmaterial (1205/1994) ingår bestämmelser om språk. Enligt dessa bestämmelser som motsvarar varandra skall en auktoriserad kontrollör eller provtagare vid kontrollen eller provtagningen beakta att den som bedriver verksamheten, näringsidkaren eller leverantören skall kunna framföra sin egen synpunkt på sitt modersmål finska, svenska eller samiska. Om personen i fråga inte behärskar det språk som enligt språklagen skall användas, skall kontrollören eller provtagaren se till att kontrollen eller provtagningen sker så att tolkning ordnas eller översättning skaffas enligt förvaltningslagen.

Enligt 6 § förordningen om arbetskraftservice (1251/1993) skall den samiskspråkiga befolkningens behov beaktas när arbetskraftservice ordnas.

Enligt 11 § 2 mom. lagen om barndagvård (36/1973) är det kommunens skyldighet att sörja för att barndagvård kan ges på samiska, när det är barnets modersmål. Bestämmelsen kompletteras av förordningen om barndagvård (239/1973). År 1994 fogades en ny 1 a § till förordningen. Målen för fostran i barndagvården omfattar enligt denna bestämmelse även stödjande av samiska barns eget språk och egen kultur i samråd med företrädare för kulturen i fråga.

Enligt 3 § 3 mom. lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992) skall patientens modersmål och individuella behov samt den kultur som patienten företräder i mån av möjlighet beaktas i vården och bemötandet. Enligt 5 § 2 mom. skall den yrkesutbildade personalen inom hälsovården ge patienten en förklaring så att han eller hon tillräckligt förstår dess innehåll. Om den yrkes-

utbildade hälsovårdspersonalen inte kan använda patientens eget språk skall tolkning ordnas i mån av möjlighet, vid behov också till samiska.

Lagen om specialiserad sjukvård (1062/1989) fastställer i 35 § att särskild vikt skall fästas vid att patienten får vård på sitt modersmål när sjukvården ordnas. När ett sjukvårdsdistrikt omfattar kommuner med olika språk och tvåspråkiga kommuner skall den enligt 18 § ha en nämnd med uppgift att utveckla och samordna den specialiserade sjukvården för den språkliga minoriteten i sjukvårdsdistriktet, liksom utbildningen av hälsovårdspersonal som ger sjukvård på minoritetsspråket. Till medlemmar i nämnden väljs personer som representerar kommuner med minoritetsspråket inom distriktet respektive minoritetsspråket i en medlemskommun. I ett sjukvårdsdistrikt som omfattar kommuner med olika språk och tvåspråkiga kommuner skall det enligt 21 § 1 mom. finnas ett delansvarsområde som lyder under nämnden för den språkliga minoriteten och svarar för utvecklande och koordinering av specialiserade sjukvårdstjänster för den språkliga minoriteten och den utbildning av hälsovårdspersonal som ges på minoritetens språk. Ett delansvarsområde med minoritetens språk omfattar sjukvårdsdistriktets tvåspråkiga kommuner samt de kommuner vilkas språk är minoritetens språk inom distriktet. Direktioner inom ett delansvarsområde med minoritetens språk skall enligt 21 § 3 mom. ha en sektion för den språkliga minoriteten. Sektionsmedlemmarna skall representera sjukvårdsdistriktets språkliga minoritet. Lagens 18 och 21 § beaktar dock inte den samiskspråkiga befolkningen. Kommuner med olika språk och tvåspråkiga kommuner avser enligt språklagen finsk- och svenskspråkiga kommuner och kommuner som är finsk- eller svenskspråkiga. Med minoritetsspråk avses i det här sammanhanget antingen finska eller svenska beroende på befolkningens språkliga fördelning i kommunen.

Enligt 4 § 2 mom. lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) skall klientens önskemål, åsikter, fördel och individuella behov samt modersmål och kulturella bakgrund beaktas när socialvård ges. Naturligtvis skall således även

en samiskspråkig persons modersmål och kultur beaktas, även om detta inte nämns separat i bestämmelsen.

Enligt 7 § lagen om stöd och service på grund av handikapp (380/1987) skall en handikappad person ges service och servicen ordnas med beaktande av hans eller hennes modersmål.

De samiskspråkiga klienternas och patienternas ställning har uppmärksammats i betydligt mindre omfattning i lagstiftningen om social- och hälsovård än i annan lagstiftning. De som talar samiska har emellertid rätt att använda sitt eget språk i de kommuner och statliga myndigheter som omfattas av lagen om användning av samiska hos myndigheter.

2.2. Den internationella utvecklingen och lagstiftningen i utlandet

2.2.1. *Finlands internationella förpliktelser*

Tryggandet av minoritetsspråkens ställning har av tradition inte haft en framträdande position i internationella konventioner om de mänskliga rättigheterna. FN-konventionerna om mänskliga rättigheter innehåller visserligen bestämmelser för att trygga minoritetsspråkens ställning, särskilt i brottmål, men i praktiken har deras betydelse varit liten.

Först under de senaste åren har minoritetsspråken fått en mer framträdande position. I Europarådet har två viktiga konventioner som rör minoritetsspråk beretts. År 1995 godkände Europarådet en ramkonvention om skydd för nationella minoriteter. Den trädde i kraft i Finland den 1 februari 1998. Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, som också är en Europarådskonvention, godkändes 1992 och trädde i kraft i Finland den 1 mars 1998.

Enligt artikel 5 stycke 1 i *ramkonventionen* förbinder sig konventionsparterna till att främja de förutsättningar som är nödvändiga för att personer som hör till nationella minoriteter skall kunna bevara och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen sin religion, sitt språk, sin tradition och sitt kulturarv. Enligt artikel 9 stycke 3 skall parterna inom den rättsliga ramen för radio- och televisions-

sändningar så långt som möjligt säkerställa att de som tillhör nationella minoriteter medges möjlighet att framställa och använda sina egna media.

I artikel 10 stycke 2 i ramkonventionen föreskrivs att i områden som av hävd eller i betydande omfattning bebos av personer som tillhör nationella minoriteter skall parterna, om dessa personer begär det och om en sådan begäran motsvarar ett verkligt behov, sträva efter att så långt som möjligt säkerställa att de förutsättningar finns som skulle göra det möjligt att använda minoritetsspråket i umgänget mellan dessa personer och förvaltningsmyndigheterna.

Ramkonventionens artikel 11 gäller säkerställande av användningen av för- och efternamn på minoritetsspråket och användningen av Ortsnamn på minoritetsspråket. Artikel 12 förpliktar konventionsparterna att värna om minoriteternas kultur, historia, språk och religion i utbildning och forskning.

I artikel 14 i ramkonventionen erkänner konventionsparterna att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att lära sig sitt minoritetsspråk.

Ramkonventionen övervakas av Europarådets ministerkommitté. Övervakningen sker genom att de stater som anslutit sig till konventionen regelbundet inger rapporter. Ministerkommittén bistås av en rådgivande kommitté. På grundval av Finlands första rapport, som gavs 1999 och uppgifter som skaffats från andra håll lämnade den rådgivande kommittén år 2000 sina slutsatser och rekommendationer för konventionens verkställande till Finlands regering. Slutsatserna och rekommendationerna ger vid handen att den nuvarande lagen om användning av samiska hos myndigheter i princip uppfyller ramkonventionens krav, men att det har framgått problem vid tillämpningen av lagen. Den rådgivande kommittén rekommenderar att samiska massmedia utvecklas. Kommittén har också framställt en allmän anmärkning om att undervisningen i skolorna i Finland inte ger tillräcklig kunskap om minoriteter och deras kultur.

Minoritetsspråkskonventionen är strukturerad på ett annat sätt än övriga konventioner om mänskliga rättigheter. De fördragsslutande parterna kan, med de begränsningar som

konventionen ställer, välja de bestämmelser som de förbinder sig till, utöver vissa generellt förpliktande bestämmelser. Parterna skall med tre års mellanrum inge rapporter till Europarådets ministerkommitté. Den bakomliggande tanken är att de småningom skall binda sig till allt mer krävande konventionsbestämmelser.

Finland har meddelat sig tillämpa minoritetsspråkskonventionen i fråga om svenska språket som ett officiellt språk som används mindre allmänt och på samiska som ett territoriellt minoritetsspråk. Artikel 7 i konventionen förpliktar alla konventionsstater. I den finns grunderna för minoritetsspråkspolitiken, vilka alltså skall följas. Bland annat skall det geografiska området för minoritetsspråket respekteras för att trygga att gällande eller ny administrativ indelning inte blir ett hinder mot främjandet av minoritetsspråket. Likaså skall även för andra än de som talar minoritetsspråket ordnas möjligheter att lära sig språket på det geografiska området för minoritetsspråket. Artikel 8 innehåller även bestämmelser om diskrimineringsförbud och positiv diskriminering samt om åtgärder för att främja ömsesidig förståelse mellan olika språkgrupper.

När det gäller utbildning (artikel 8) har Finland valt den mest krävande nivån på skyldigheterna i minoritetsspråkskonventionen för tillämpning på samiskan, utom i fråga om bestämmelserna om yrkesutbildning, högskoleutbildning samt vuxenutbildning och fortbildning på samiska.

Även i artikel 9 om rättsväsendet har Finland valt närapå den mest krävande nivån på förpliktelseerna för tillämpning på samiskan. Finland har emellertid inte förbundit sig till bestämmelsen enligt vilken domstolarna på begäran av en part i målet skall använda samiska i rättegången. I fråga om artikel 9 stycken 2 har Finland förbundit sig till att inte vägra godkänna giltigheten av juridiska dokument som uppsatts i landet bara på den grund att de är avfattade på samiska. När det gäller stycke 3 har Finland förbundit sig till att tillhandahålla de viktigaste lagtexterna på samiska, liksom de texter som särskilt hänför sig till de personer som använder detta språk.

Artikel 10 i minoritetsspråkskonventionen gäller förvaltningsmyndigheter och samhälls-

service. I stycke 1 har Finland förbundit sig till att samiskspråkiga personer får inge muntliga och skriftliga framställningar på samiska till myndigheter och få svar på detta språk. Däremot har Finland inte förbundit sig till att förvaltningsmyndigheterna eller de myndigheter som är i kontakt med allmänheten använder samiska i sitt umgänge med personer som kontaktar dem på detta språk. För genomförandet av bestämmelserna i denna artikel har Finland förbundit sig till att ordna tolkning och översättning, samt till att på den offentliga sektorn anställa tjänstemän och annan personal som behärskar samiska och vid behov ordna språkutbildning.

Vid artikel 11 om massmedia har Finland förbundit sig till att sörja för tillräcklig sändning av radio- och televisionsprogram samt till att inrätta minst en samiskspråkig radio-station.

Artikel 12 gäller kulturell verksamhet och kulturella inrättningar. Här har Finland förbundit sig till alla bestämmelser, bland annat till att främja åtgärder som kan säkerställa att de organ som ansvarar för den kulturella verksamheten har personal som behärskar både samiska och andra språk som den övriga befolkningen använder.

Artikel 13 behandlar ekonomiska och sociala förhållanden och här har Finland förbundit sig bland annat till att tillse att det i vårdinrättningarna på den sociala sektorn, såsom i sjukhus, åldringshem och vårdhem, erbjuds möjligheter att ta emot och behandla samiskspråkiga personer på deras eget språk när de är i behov av vård på grund av ohälsa, hög ålder eller av någon annan orsak.

Minoritetsspråkskonventionens artikel 14 gäller utbyte över riksgränserna. I enlighet med artikeln har Finland förbundit sig till att främja gränsöverskridande samiska kontakter, särskilt mellan de lokala eller regionala myndigheter som har verksamhet på området med samma språk.

Verkställigheten av minoritetsspråkskonventionen övervakas av Europarådets ministerkommitté med bistånd av en expertkommitté. Finland gav sin första rapport om verkställigheten av minoritetsspråkskonventionen i december 1999. Europarådets ministerkommitté godkände den 19 september 2001 sina första rekommendationer för verk-

ställigheten av minoritetsspråkskonventionen. För Finlands del rekommenderar ministerkommittén att regeringen omedelbart vidtar åtgärder för att stärka samiskans ställning i utbildningen och särskilda åtgärder för att tillgången på enaresamisk och skoltsamisk lärarutbildning och läromaterial på dessa språk tryggas. Enligt rekommendationerna skall också samiskans synlighet i olika massmedia ökas, särskilt genom att med konkreta åtgärder sporra grundandet av samiskspråkiga tidningar. Ministerkommittén rekommenderar för regeringen även att påverka de omständigheter som främjar användningen av samiska hos rätts- och förvaltningsmyndigheter inom samernas hembygdsområde bland annat genom att stärka kunskaperna i samiska hos dessa myndigheter. Regeringen skall dessutom säkerställa att medborgarna när de så önskar har möjlighet att få hälsovård och socialservice på samiska. Rekommendationerna till Finland bottnar i den rapport som gavs till ministerkommittén och i uppgifter som kommittén skaffat på andra håll. Ministerkommittén rekommenderade i november 2001 att Finland vederbörligen beaktar den rådgivande kommitténs kommentarer.

I protokoll nr 3 om samerna i anslutningsavtalet mellan Finland och EU (FördrS 103/1994) erkänner parterna Finlands förpliktelser i fråga om samerna på basis av åtagandena i nationell och internationell rätt. Särskilt beaktas att Finland förbundet sig till att bevara och utveckla samernas näringar, språk, kultur och livsstil.

Sommaren 2002 fattades beslut om att samiskan skall tas med i EU-kommissionens program för allvarligt hotade språk. Utöver samiskan finns bland annat frisiska och iriska bland dessa språk. Genom detta EBLUL-program (European Bureau for Lesser Used Languages) kan finansiering erhållas för arbetet med hotade språk.

2.2.2. *Regleringen i Sverige och Norge*

Sverige

I Sverige begränsar sig regleringen av samiskan på grundlagsnivå till 2 § regeringsformen. Enligt bestämmelsen skall etniska,

språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samhällsliv främjas.

Den 1 april 2000 trädde lagen om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar i kraft i Sverige. Genom lagen inrättades ett förvaltningsområde för samiska språket. Dit hör Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare och Kiruna kommuner. Lagen tillämpas hos alla statliga och kommunala lokala och regionala förvaltningsmyndigheter med ett verksamhetsområde som helt eller delvis är förlagt till förvaltningsområdet. Lagen tillämpas också utanför förvaltningsområdet för samiska språket hos en länsrätt, tingsrätt, fastighetsdomstol, miljödomstol eller sjörättsdomstol med en domkrets som helt eller delvis omfattar förvaltningsområdet. Rätten att använda samiska omfattar också de domstolar dit en dom eller ett beslut i ett mål överklagas.

Förvaltningsområdet för samiska språket omfattar inte hela sameområdet i Sverige. Sameområdet sträcker sig söderut ända till Dalarna. Kärnan i förvaltningsområdet är fyra nordliga kommuner, där det i förhållande till den totala folkmängden bor mest samer. Samerna är dock i minoritet i alla kommuner inom förvaltningsområdet. Sverige har inget officiellt språk, men svenskan är av tradition landets nationalspråk. De facto kan man anse att samiskan inom förvaltningsområdet är lika officiellt som svenskan. Enligt förslaget till lag om svenska språket från år 2002 (SOU 2002:27) skall det svenska språket emellertid vara huvudspråket i landet och landets officiella språk i internationella sammanhang.

De språkliga rättigheterna tryggas utan hänsyn till medborgarskap, nationalitet eller boningsort. Det är inte endast samer som har rätt att använda samiska och lagen saknar en definition på vad en same är. Samiska kan användas även av föreningar, bolag och andra sammanslutningar. Lagens formulering är samiska, och med det avses alla de talade varieteterna av samiska inom förvaltningsområdet. Dessa är syd-, lule- och nordsamiska.

Enligt lagen har den enskilde rätt att använda samiska i sina muntliga och skriftliga kontakter med en förvaltningsmyndighet i

ärenden som rör honom eller henne. Förut-sättningen är att det handlar om ett förvalt-ningsärende. Ärendet skall dessutom ha anknytning till förvaltningsområdet. Kriterier för det är till exempel personens hemort eller vistelseort, den ort där en fastighet är belägen eller en verksamhet utövas. Även föreningar, bolag och andra sammanslutningar får använda samiska hos förvaltningsmyndigheter.

Om den enskilde använder samiska hos en förvaltningsmyndighet är myndigheten skyldig att ge muntligt svar på samiska. Ett skriftligt beslut i ett sådant ärende skall innehålla en upplysning på samiska om att beslutet kan översättas muntligen till samiska av myndigheten på begäran av den enskilde. Myndigheterna skall också annars sträva efter att ordna service på samiska för sina samiskspråkiga kunder.

Om det finns särskilda skäl kan regeringen undanta en viss statlig myndighet som lyder under regeringen från skyldigheten att tillämpa lagen om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. Ett exempel på ett sådant särskilt skäl är att myndigheten har mycket litet att göra med allmänheten i sin verksamhet. Ett likadant undantag, också på särskilda skäl, kan beviljas landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige i fråga om kommunala ärenden. Enligt regeringspropositionen skall möjligheten att bevilja undantag användas begränsat så att lagens syfte inte urvattnas.

Rätten att använda samiska hos domstolarna innebär att en part eller ställföreträdare för en part i ett mål eller ärende hos domstol har rätt att muntligt använda samiska under handläggningen samt lämna in handlingar och skriftliga bevis på samiska. Den omfattar också rätt att få handlingar på svenska muntligen översatta till samiska. Domstolen skall översätta handlingar och skriftlig bevisning från samiska till svenska, om det inte är uppenbart onödigt. När samiska används under handläggningen i domstol skall tolk anlitas. Tolkning och översättning i enlighet med lagen sker på myndighetens eller domstolens bekostnad.

Den som vill använda samiska hos en domstol skall begära detta senast första gången när parten skall yttra sig i ärendet. Om begäran att använda samiska framställs senare får

den avslås. En begäran att använda samiska som framställts i tid kan avslås när det är uppenbart att den har ett otillbörligt syfte, till exempel för att avsiktligt fördröja rättegången. Rätten att använda samiska hos domstolarna gäller inte extraordinära rättsmedel.

Lagen innehåller särskilda bestämmelser om samiska i förskoleverksamheten och äldreomsorgen. På begäran av barnets vårdnadshavare skall en kommun inom förvaltningsområdet ge möjlighet till plats i förskoleverksamhet som helt eller delvis bedrivs på samiska. På begäran skall en sådan kommun även erbjuda hela eller delar av den service som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar samiska.

Lagen inbegriper inte krav på språkkunskaper i samiska för tjänstemän. Emellertid är det sätt genom vilket man i första hand ser till att samiska används att anlita tjänstemän som kan tala samiska. Tolkning och översättning är utvägar i andra hand och de skall användas endast om det förstnämnda inte är möjligt. Till det praktiska genomförandet av service på samiska hör bestämmelsen om att förvaltningsmyndigheterna får bestämma särskilda tider och särskild plats för samisktalande besök och telefonsamtal.

Enligt regeringspropositionen skall svenska staten årligen bevilja 6 miljoner kronor till kommunerna och landstingen för de kostnader som denna lag och lagarna om användning av finska och meänkieli orsakar. Domstolarna skall beviljas 1 miljon kronor per år.

I och med att lagen om rätt att använda samiska stiftades anser svenska staten att lagstiftningen för samebefolkningens del uppfyller Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter samt den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.

Norge

Bestämmelsen i 110 a §, som är från 1988, i den norska grundlagen är utgångspunkten för lagstiftningen om sameer och samiska. Enligt grundlagsbestämmelsen skall statliga myndigheter skapa sådana omständigheter att den samiska folkgruppen kan bevara och utveckla sitt språk, sin kultur och sitt samhälls-

liv.

En lag om samerna (Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold, den s.k. sameloven) trädde i kraft 1987 i Norge. Sameloven har som mål att ordna förhållandena så att den samiska folkgruppen kan bevara och utveckla sitt språk, sin kultur och sitt samhällsliv. Samelovens 3 kap. kompletterades 1990 med bestämmelser om det samiska språket (lov om endring i sameloven av 12 juni 1987 nr. 56, grunnskoleloven av 13 juni 1969 nr. 24 og domstoloven av 13 august 1915 nr. 5). Kapitlet tillämpas på ett område som kallas förvaltningsområdet för samiskt språk. Dit hör Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger och Tana kommuner i länet Finnmark samt Kåfjord kommun i Tromsö. Samelovens bestämmelser om samiska språket tillämpas i dessa kommuner på lokala och regionala offentliga myndigheter. Utanför förvaltningsområdet skall vissa av lagens bestämmelser tillämpas i Finnmarks och Tromsö länsfängelser. Den norska statskyrkans församlingar inom förvaltningsområdet berörs dessutom av en bestämmelse enligt vilken var och en i dessa församlingar har rätt att få individuella kyrkliga tjänster på samiska.

Förvaltningsområdet för samiskt språk täcker inte det norska sameområdet i sin helhet. Det omfattar endast de centrala områden där samerna traditionellt har levt och fortfarande lever. De samiskspråkiga är i majoritet i fyra av förvaltningsområdets kommuner. Inom förvaltningsområdet för samiskt språk talas endast nordsamiska. Sålunda gäller många av samelovens bestämmelser om samiska språket i praktiken endast nordsamiska. Å andra sidan gäller de i lag tryggade språkliga rättigheterna inom förvaltningsområdet alla som talar nordsamiska, oberoende av boningsort, nationalitet eller medborgarskap. Lagens ordalydelse ger vid handen att inte ens samiskhet är en förutsättning för användning av samiska. De bestämmelser i sameloven som gäller hela Norge gäller alla varieteter av det samiska språket som talas i Norge. Ett exempel är bestämmelsen om att var och en har rätt att få undervisning i samiska. Detta har praktisk betydelse för den norska samebefolkningen. Det är nämligen så att samebefolkningen enbart i tre norska städer är nästan lika stor som Finlands hela sa-

mebefolkning: i Bodö bor ca 1 000, i Oslo över 5 000 och i Tromsö ca 1 000 samer.

Inom förvaltningsområdet för samiskt språk är samiska och norska likvärdiga språk enligt 1 kap. 5 § sameloven. Vad språkens likvärdighet i praktiken betyder bestäms utgående från 3 kap. sameloven. Norges grundlag saknar bestämmelser om landets officiella språk. Till statliga tjänster kan emellertid enligt 92 § grundlagen utnämnas endast personer som talar landets språk. Inom förvaltningsområdet för samiskt språk kan landets språk i grundlagens bemärkelse även anses vara samiska. I officiella sammanhang har framförts att Norges officiella språk och nationalspråk är de två varianterna av norskan, bokmål och nynorska, samt samiskan.

Att göra samiskan till ett officiellt språk har enligt lagberedningen som syfte bland annat att stärka samernas identitet och öka deras intresse för att bevara och utveckla sitt språk samt höja den allmänna värderingen av det samiska språket och den samiska kulturtraditionen. Samelovens mål är att säkerställa dels samiska språket, dels samisk kultur och samiskt samhällsliv. Den norska regeringen har uttryckt att ett mål för sameloven är att inom förvaltningsområdet de facto nå likvärdighet mellan samisk kultur och annan kultur som finns i det norska samhället. En väsentlig del av detta är språkens likställdhet.

I 3 kap. 1 § sameloven definieras de myndigheter som omfattas av lagen. Med lokala myndigheter avses alla kommunala, samkommunala och statliga myndigheter vilkas ämbetsdistrikt omfattar en kommun inom förvaltningsområdet eller en del av den. Med regionala myndigheter avses samkommunala och statliga myndigheter vilkas ämbetsdistrikt helt eller delvis omfattar flera av kommunerna i förvaltningsområdet för samiska språk. Sameloven tillämpas dock inte på myndigheter vilkas ämbetsdistrikt omfattar hela landet.

Enligt 3 kap. 2 § samloven skall lagar och föreskrifter som är av särskilt intresse för samerna eller en del av samebefolkningen översättas till samiska. Kungörelser till befolkningen eller en del av befolkningen inom förvaltningsområdet skall ges på samiska och norska. Formulär som lokala och regionala offentliga myndigheter inom förvaltningsom-

rådet har skall finnas både på samiska och på norska.

Den som muntligt eller skriftligt kontaktar en lokal offentlig myndighet i förvaltningsområdet för samiskt språk har enligt 3 kap. 3 § sameloven rätt att få svar på samiska. Om tjänstemannen förrättar en tjänsteuppgift utanför sitt tjänsteställe finns denna rätt till muntligt svar på samiska inte. Den som skriftligt kontaktar en regional offentlig myndighet i förvaltningsområdet har rätt att få svar på samiska.

Samelovens 3 kap. 4 § innehåller en bestämmelse om s.k. utvidgad rätt att bruka samiska i rättsväsendet. Den gäller de domstolar vilkas domkrets helt eller delvis täcker förvaltningsområdet för samiskt språk. Hos dessa domstolar skall bestämmelserna i 3 kap. tillämpas i alla ärenden som behandlas i domstolen. Lagen ger var och en rätt att använda samiska vid skriftliga kontakter med domstolen. Rättegångshandlingar jämte bilagor och skriftlig bevisning får inges till domstolen på samiska. Domstolen skall sörja för översättning av handlingar som ingetts på samiska, men med tillåtelse av motparten kan man avstå från översättning. På begäran av part skall domstolen sörja för att rättegångsprotokoll på norska översätts till samiska. En begäran om översättning av norska handlingar kan göras när som helst under behandlingen. Var och en har rätt att tala samiska hos domstolen alltid när muntlighet är möjlig enligt bestämmelserna om rättegångsförfarandet. På begäran av part kan rättens ordförande bestämma att förhandlingsspråket i rättegången är samiska. Om någon som deltar i rättegången inte behärskar samiska skall tolkning till norska utföras. När den muntliga förhandlingen sker på samiska kan rättens ordförande på begäran av part också bestämma att rättegångsprotokollet skall föras på samiska. I så fall skall domstolen sköta om att protokollet översätts till norska. Därtill har var och en rätt att tala samiska i polisförhör, göra polisanmälningar på samiska och anmäla missnöje på samiska hos de polis- och åklagarmyndigheter vilkas ämbetsdistrikt helt eller delvis täcker förvaltningsområdet för samiskt språk. Enligt 3 kap. 4 § i sameloven har var och en som är intagen i fängelse rätt att använda samiska i muntliga

klagomål till fängelsemyndigheterna samt samiska med andra fångar och egna anhöriga. Denna rättighet gäller utanför förvaltningsområdet för samiskt språk i alla fångelser i Finnmark och Tromsö län.

Samelovens 3 kap. 5 § gäller utvidgad rätt till bruk av samiska inom hälsovården och på sociala sektorn. Var och en har rätt att få service på samiska i lokala och regionala offentliga hälsovårdsinrättningar och socialinstitutioner som finns inom förvaltningsområdet för samiskt språk. Den som vill använda samiska hos dessa inrättningar har rätt att bli betjäna- de på samiska. Motsvarande rätt har fångar i alla fångelser i Finnmark och Tromsö län.

Enligt 3 kap. 6 § sameloven har alla också rätt att få individuella kyrkliga tjänster på samiska hos norska statskyrkans församlingar i förvaltningsområdet. Begreppet kyrkliga tjänster tolkas i det här sammanhanget vitt.

Enligt samelovens 3 kap. 7 § har den som är anställd hos en lokal eller regional offentlig myndighet i förvaltningsområdet för samiskt språk rätt att få tjänstledighet med lön för att studera samiska, om det behövs personal som behärskar samiska inom ämbetet eller inrättningen. Arbetsgivaren kan förena beslutet om tjänstledighet med ett villkor om att den anställda förbinder sig att arbeta hos det ämbetsverk som beviljat tjänstledigheten under en viss tid efter att språkkunskapen har skaffats.

Enligt 3 kap. 8 § sameloven har alla rätt att få undervisning i det samiska språket. Enligt lagberedningen är bestämmelsens mål i första hand att trygga att personer, som på grund av ålder, boningsort eller av annat skäl inte kan stöda sig på någon annan bestämmelse för denna rättighet, har möjlighet att få undervisning i samiska. Bestämmelsens syfte är inte att ändra bestämmelserna om undervisning i samiska i grundskolan, gymnasiet och yrkesskolor. Grundskolelagen (lov om grunnskolen) ger alltid ett barn rätt att få undervisning i och på samiska inom det samiska skoldistriktet som i huvudsak motsvarar förvaltningsområdet för samiskt språk. Sådan undervisning kan ges också utanför det samiska skoldistriktet, överallt i Norge, om skolan har minst tre samiskspråkiga elever som begär det. Den rätt att få undervisning i samiska som 3 kap. 8 § i sameloven tryggar

är också i kraft överallt i Norge och den gäller alla, även andra än samer. I praktiken betyder det att var och en har rätt att studera samiska som främmande språk eller modersmål i enlighet med gällande bestämmelser om vuxenstudier. Bestämmelserna omfattar Lov om voksenopplæring och Lov om brevskoler samt de förordningar som utfärdats med stöd av dem. Undervisningen i samiska skall ges av en godkänd läroinrättning eller sammanslutning. En persons utbildning i samiska som motsvarar lärokursen i det samiska språket i grundskolan beaktas i så fall i sin helhet av staten.

Det samiska språkets ställning i kommunal förvaltning regleras i 3 kap. 9 § sameloven. Kommunfullmäktige kan besluta att samiska är likställt med norska i hela eller delar av den kommunala förvaltningen.

Klagen regleras i samelovens 3 kap. 11 §. I det fall att en myndighet som sameloven omfattar inte iakttar bestämmelserna om användning av samiska i 3 kap. kan den som ärendet direkt gäller klaga över detta till en högre myndighet. Över kommunala myndigheters beslut kan klagan framföras till länsstyrelsen (fylkesmann). Rätt att framföra klagan har utöver en part alltid också samernas riksorganisationer och riksomfattande offentliga organ som har uppgifter som är viktiga för samerna eller en del av samebefolkningen. Organisationer och organ av det här slaget är till exempel Samenes landsforbund och sametinget. Denna rätt att klaga gäller också ärenden som inte gäller någon privatperson.

Sameloven innehåller inte särskilda bestämmelser om krav på kunskaper i samiska för tjänstemän. Kulturministeriet har med stöd av sameloven utfärdat en föreskrift i saken. Enligt föreskriften skall en myndighet som omfattas av lagen inom skälig tid sörja för att det finns kompetent personal som kan samiska hos myndigheten. Kulturministeriet, som övervakar att språkreglerna i sameloven iakttas, menar att kunskaper i samiska är kompetenskrav för alla tjänster som tillsätts hos de myndigheter som omfattas av lagen ända tills myndigheten har nått tillfredsställande kunskapsnivå i det samiska språket. När detta bedöms skall hänsyn tas till samelovens allmänna mål. Språkens likställdhet kräver en tvåspråkig förvaltning och tvåspråkiga

tjänstemän inom förvaltningsområdet för samiskt språk.

Det norska sametingets språkavdelning gjorde en omfattande enkät 1998 för att klargöra tjänstemännens kunskaper i samiska hos 42 myndigheter som omfattas av same-loven. Enkäten besvarades av 35 myndigheter med sammanlagt 1 482 anställda. Samiska behärskades av 326 anställda, det vill säga ungefär 22 %. I verkligheten är det mer än 22 % av de anställda som behärskar samiska när det gäller de ämbetsverk som är belägna inom förvaltningsområdet för samiskt språk. Enkäten riktades nämligen även till stora enheter utanför förvaltningsområdet, där bara någon enstaka anställd kunde samiska. Till exempel kunde endast 4 av de 350 anställda vid Tromsø universitet samiska. Den stora andelen tjänstemän som kan samiska inom polis- och åklagarväsendet är anmärkningsvärd. I länsmansdistrikten i Karasjok, Kautokeino, Nesseby och Tana, vilka besvarade enkäten, var det endast 34 % av tjänstemännen som inte förstod samiska. I varje av de nämnda länsmansdistrikten fanns tjänstemän som kunde såväl tala som skriva samiska. Inom förvaltningsområdet för samiskt språk finns flera länsmän som kan samiska. Trots det har man inte helt sluppit tolkning och översättning heller i Norge. I förvaltningsområdet finns också myndigheter som inte har tjänstemän som kan samiska. Man noterade att det fanns vissa brister avseende iakttagandet av lagen och kännedomen om bestämmelserna i 3 kap.

Norska staten svarar för alla kostnader som orsakas kommuner och regionalförvaltningen av språkbestämmelserna i sameloven. Fördelningen av medlen sköts av sametingets styrelse. För att stöda tvåspråkighet beviljas årligen drygt 16,5 miljoner kronor i bidrag till de sex kommunerna och två länen inom förvaltningsområdet för samiskt språk. Varje kommun inom förvaltningsområdet får en grundsumma av anslaget för stöd av tvåspråkighet. Grundsumman är 3,5 % av hela anslaget, och 57 % av anslaget fördelas till kommunerna i förvaltningsområdet så att en tredjedel delas ut på basis av kommunens folkmängd och två tredjedelar på basis av antalet elever som får undervisning i eller på samiska i grundskolan. Resten av anslaget

fördelas till förvaltningsområdets kommuner och län som projektbidrag. Utöver detta anslag får sametinget varje år medel av staten för att skapa ny samiskspråkig terminologi inom olika sektorer, studiestipendier för unga samer, språkplaner och upprätthållandet av den egna verksamheten. Sametinget har till uppgift att fördela anslagen och sköta språkvård samt följa med hur lagstiftningen om samiskt språk följs, hur samiska används i officiella sammanhang och det samiska språkets ställning och situation i Norge. Sameingets styrelse lämnar årligen en berättelse till sametinget.

Norska staten stöder det samiska språket även utanför förvaltningsområdet för samiskt språk genom årliga bidrag. Bidrag har beviljats för att stöda sydsamiska och lulesamiska i mellersta och södra Norge samt för att stöda nordsamiska i kommuner i Nordnorge som faller utanför förvaltningsområdet för samiskt språk. År 1996 fördelade norska regeringen en miljon kronor för att främja de samiska språken och till olika språkprojekt på dessa områden. Bland annat har samiska kulturcentra, kurser i samiska och samiskspråkiga barnträdgårdar varit bidragsmottagare. Drygt 1,4 miljoner kronor delades ut år 1998.

Anslaget för att stöda tvåspråkigheten inom förvaltningsområdet för samiskt språk och anslaget för att stöda samiskt språk utanför förvaltningsområdet finansieras inte undervisningen i och på samiska i grundskolor, gymnasier och yrkesskolor. Detta får ett separat stöd. Även samiskspråkiga tidningar och radio- och tv-sändningar samt samisk konst stöds med statens medel. Samiskheten stöds också för sin del av statens ansevärdiga stöd till renskötseln – i Norge har ju samerna exklusiv rätt till renskötseln. För bevarandet och utvecklandet av den samiska folkgruppens språk, kultur och samhällsliv har man under de senaste åren reserverat totalt ca 350 miljoner kronor i den norska statsbudgeten. År 2002 stiger summan redan till drygt 400 miljoner kronor. Sametingets andel av anslaget är drygt 100 miljoner kronor per år.

Norge har ratificerat Europarådets minoritetsspråkskonvention. Ratificeringen kräver inte ändringar i lagstiftningen om samiskt språk. För minoritetsspråkskonventionens del

har Norge förbundit sig till att tillämpa totalt trettiofem konventionsbestämmelser på samiskan som territoriellt minoritetsspråk, liksom Finland.

2.3. Bedömning av nuläget

2.3.1. Personalens kunskaper i samiska

När lagen om användning av samiska hos myndigheter bereddes ansågs, att det i praktiken skulle medföra stora svårigheter att kräva att de tjänstemän som omfattades av lagens tillämpningsområde hade kunskaper i samiska. Det ansågs oändamålsenligt att kräva kunskaper av samiska även av tjänstemännen i centralförvaltningen, liksom distriktsförvaltningen. Lagen trädde därför i kraft utan ett krav på att tjänstemän kan samiska ens när de är stationerade inom samernas hembygdsområde. De samiskspråkigas språkliga rättigheter tryggas genom tolkning och översättning i de fall där tjänstemannen inte kan samiska. I stället för språkkunskapskrav intogs i lagens 23 och 24 § bestämmelser som syftade till att sporra frivilliga studier i samiska.

Enligt 23 § lagen om användning av samiska hos myndigheter har en tjänsteman hos en statlig myndighet vars hela ämbetsdistrikt är beläget inom samernas hembygdsområde, rätt att få tjänstledighet med lön för att skaffa sig tillräckliga kunskaper i samiska för skötseln av tjänsten. När ämbetsdistriktet för en statlig myndighet eller inrättning delvis är belägen inom samernas hembygdsområde kan en tjänsteman eller funktionär beviljas tjänstledighet med lön så som närmare bestäms i förordning. Förordningen om användning av samiska hos myndigheter (1201/1991) föreskriver i 5 § att tjänstledighet med lön kan beviljas om tjänstemannens tjänsteförhållande varat minst ett år. Bestämmelsen i 23 § lagen om användning av samiska hos myndigheter gäller endast statens tjänstemän. Bestämmelsen förpliktar överhuvudtaget inte kommunerna. Med stöd av denna paragraf har således de anställda hos kommunerna inom samernas hembygdsområde inte rätt till tjänstledighet med lön för studier i samiska.

Enligt 24 § 1 mom. lagen om användning av samiska hos myndigheter betraktas kunskaper i samiska som en särskild merit när tjänster och befattningar besätts och annan personal anställs hos statliga myndigheter vilkas ämbetsdistrikt helt eller delvis omfattar samernas hembygdsområde. Bestämmelsen gäller även länsstyrelsen i Lapplands län. Myndigheten skall, när den besätter tjänster och befattningar och med åtgärder som avses i 23 § samt andra åtgärder som kan komma i fråga, se till att den har tillräckligt med personal som kan samiska (24 § 2 mom.). Syftet med bestämmelsen är att främja att antalet tjänstemän som behärskar samiska växer tills det finns tillräckligt med språkkunniga tjänstemän för att producera förvaltningstjänster på samiska i den omfattning som förutsätts av myndigheten eller inrättningen.

För att få en sanningsenlig bild av antalet samiskskunniga tjänstemän hos de myndigheter som omfattas av lagen gjordes en omfattande undersökning i december 2000. Den utfördes av den arbetsgrupp för språklagsrevidering som sametinget tillsatt. Arbetsgruppen skickade enkäter med svarskuvert till kommunerna och församlingarna inom samernas hembygdsområde samt till de statliga myndigheter som är belägna där, inklusive alla gränsbevaknings- och tullenheter. Enkäten skickades också till de viktigaste myndigheterna utanför samernas hembygdsområde, vilkas ämbetsdistrikt omfattar området i fråga. Bland dessa myndigheter fanns häradsämbetet i Lapska armen, Nordvästliga Lapplands skattebyrå i Muonio, Magistraten i Lappland i Kittilä, Forststyrelsens och skatteförvaltningens enheter i Sodankylä samt Lapplands tingsrätt i Sodankylä.

Målet var att genomföra enkäten relativt enkelt i syfte att få så många svar som möjligt. Av detta skäl specificerades inte de samiska språken i enkäten. Alla myndigheter som enkäten skickades till besvarade den med undantag för Enontekis kommun och Renbeteslagsförening.

I enkäten deltog 817 anställda. Av dem förstod 600 eller 73,4 % inte samiska, medan 97 personer (11,9 %) uppgav att de vid behov kunde använda samiska i sitt arbete. Av dem som kunde använda samiska hade 73 (8,9 % av samtliga) samiska som modersmål.

Utöver dem som kunde endast finska och dem som kunde både finska och samiska fanns det 120 personer av vilka 59 (7,2 %) förstod lite samiska och 61 (7,5 %) talade lite samiska. Kunskaperna i samiska i denna grupp var emellertid inte tillräckliga för att personerna skulle kunna använda samiska i sitt arbete. Som kunniga i samiska i den bemärkelse som lagen om användning av samiska hos myndigheter avser kan betraktas endast de personer som kan använda samiska i sitt arbete. Sammanlagt 44 anställda eller 5,4 % av samtliga svarande kunde använda samiska i skrift.

Den samisktalande personalen var koncentrerad till några få myndigheter, medan de flesta myndigheter inte hade en enda anställd som kunde använda samiska i sitt arbete. Personalens kunskaper i samiska låg över medeltalet hos bland annat sametinget och Utsjoki kommun samt hos statliga myndigheter som är belägna i Utsjoki. Bland dem som bevarade enkäten fanns flera för den samiskspråkiga befolkningen viktiga myndigheter där inte en enda person ens kunde förstå samiska, för att inte tala om att använda det i tal eller skrift. Dessa myndigheter är bland annat Nordvästra Lapplands skattebyrå, häradsämbetet i Lapska armen, häradsämbetet i Sodankylä och Norra Lapplands skattebyråenhet i Sodankylä. Vid Kivilompolo tull i Enontekis förstod inte en enda anställd samiska, trots att den gränsar till Finnmarkens största samekommun Kautokeino, där 96 % av befolkningen är samiskspråkig. Inte heller förstod någon anställd samiska på gränsbekvakningsstationerna i Heta och Siilastupa, vilka är belägna i Enontekis kommun.

Denna undersökning från december 2000 ger anledning att konstatera att det finns så lite personal som kan samiska att det inte är möjligt att uträtta ärenden på samiska hos myndigheter utan stora praktiska svårigheter och fördröjning av behandlingen av ärendet. Ofta är det överhuvudtaget inte möjligt att använda samiska vid kontakter med myndigheter utan anlitande av tolk.

2.3.2. *Kontakter med myndigheter på samiska*

Den arbetsgrupp för språklagsrevidering

som sametinget tillsatt höll år 1998 flera så kallade hearings i kommunerna inom samernas hembygdsområde. Vid dessa möten gavs medborgarna möjlighet att berätta om sin syn på hur deras språkliga rättigheter förverkligats och hur lagen fungerat. Arbetsgruppen hörde dessutom sakkunniga, sameföreningar och vissa tjänstemän som arbetar inom samernas hembygdsområde.

Den allmänna uppfattningen vid dessa möten var att det i praktiken inte är möjligt att sköta ärenden på samiska hos myndigheterna eftersom tjänstemännen inte kan samiska. Det leder till att man måste ty sig tolkning, som ju är stelt. Om en medborgare inte på förhand meddelar om sin ankomst eller själv har en tolk med sig fördröjs ärendets skötsel för den tid det går till att skaffa en tolk, ofta flera timmar. Det är inte alltid möjligt att få tag på en tolk ens under samma dag. Att använda en tolk till exempel inom social- och hälsovården kan dessutom vara pinsamt för klienten, särskilt inom psykiatrisk specialsjukvård där det fortfarande inte finns en enda tjänsteman på specialiserad nivå som kan samiska. Utöver de svårigheter som tolkningen för med sig framgick det att det ibland kan vara svårt att kräva tolk. Detta beror ofta på de negativa attityder som anställda hos statliga myndigheter har gentemot samisktalande klienter. Vid mötena ansågs en allmän brist vara att samiskan inte har någon officiell ställning i Finland. Detta ansågs i betydande grad påverka de allmänna attityderna till samiskan och därmed vara en delorsak till de svårigheter som visat sig finnas vid kontakter med myndigheter på samiska.

I Finland behärskar samer med samiska som modersmål allmänt taget finska väl. Emellertid finns det också bland samebefolkningen särskilt äldre personer som mycket dåligt kan finska. Den undersökning som delegationen för sameärenden gjorde 1983 om samerna i Utsjoki som användare av socialskyddssystemet ("Utsjoen saameläiset sosiaaliturvajärjestelmän käyttäjinä") gav vid handen att 9 % av dem som deltog i undersökningen ansåg sina kunskaper i finska obefintliga och 40 % ansåg sina kunskaper i finska som rätt dåliga. Äldre samer har ofta svårt att förstå finskt tjänste- och förvaltningspråk och klarar därför helt enkelt inte

av att sköta sina kontakter med myndigheter på finska.

Tillgången på specialtjänster inom social- och hälsovården på samiska har visat sig vara en problematisk fråga. En klientenkät vid årsskiftet 1996—1997 gjordes i kommunerna inom samernas hembygdsområde som en del av ett social- och hälsovårdsprojekt. Enligt klientenkäten har samiska och samekulturen inte beaktats tillräckligt i hälsovårdsservicen och åldringsvården. Utanför samernas hembygdsområde har man i allmänhet inte tillgång till tjänster på samisk. Till exempel ges specialhälsovård närmast i Rovaniemi.

Utbudet av social- och hälsovårdstjänster på samiska har granskats i flera undersökningar av nyare datum. En av samedelegationen tillsatt arbetsgrupp utarbetade 2001 en promemoria om social- och hälsovårdstjänster för samerna på eget språk (Saamenkielisten peruspalvelujen kartoitus 2001). Social- och hälsovårdsministeriet publicerade samma år Margita Lukkarinens utredning "Vård på eget språk" (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2001:2). Sociala tjänster på eget språk har också behandlats i social- och hälsovårdsministeriets arbetsgruppspromemoria 2003:11 "Det nationella utvecklingsprojektet för det sociala området."

Allt som allt har det visat sig att muntliga kontakter på samiska med myndigheter är problematiska. Lagen ställer inga krav på tjänstemäns kunskaper i samiska. Därför finns det inte tillräckligt med tjänstemän som behärskar samiska hos myndigheterna inom samernas hembygdsområde. Myndigheterna kan ge service på samiska endast via omvägen med tolk. Svårigheterna med att skaffa tolk, tolkningens stelhets och andra problem som sammanhänger med tolkning har lett till att samerna inte använder samiska hos myndigheter där tjänstemännen inte kan tala samiska. Muntligt används samiska endast hos de myndigheter där samerna vet att det finns tjänstemän som kan samiska.

Omkring hälften av Finlands samebefolkning bor utanför samernas hembygdsområde. Exempelvis bor fler än 500 samer i huvudstadsregionen i dag. Också i centra i norra Finland, i Uleåborg och Rovaniemi, finns det mycket samer. En stor del av dessa urbaniserade samer har bevarat sitt språk och sin sa-

miska identitet. För dem är möjligheterna att sköta ärenden på deras eget språk där de bor synnerligen begränsade. I Helsingfors finns vissa riksomfattande statsmyndigheter och i Uleåborg och Rovaniemi vissa regionala statliga myndigheter som omfattas av lagen om användning av samiska hos myndigheter. Däremot är det inte möjligt enligt lagen att använda samiska hos de kommunala myndigheterna på dessa orter och med vissa undantag inte heller hos lokala statliga myndigheter.

2.3.3. *Myndigheternas information och översättning av författningar*

Lagen om användning av samiska hos myndigheter är i dag mest märkbar inom samernas hembygdsområde i form av samiska trafikmärken och vägskyltar samt meddelanden och kungörelser. De samiskspråkiga vägmärkenas mångfald beror delvis på trafikministeriets beslut om trafikordningar (203/1982), vars 10 § föreskriver att vägmärken och tillägsskyltar inom samernas hembygdsområde skall finnas på samiska förutom på finska.

De myndigheter som lagen om användning av samiska hos myndigheter omfattar iakttar 9 § i denna lag i huvudsak riktigt väl. Finska och samiskspråkiga kungörelser, meddelanden och andra tillkännagivanden publiceras regelbundet i tidningarna. Enligt byrån för samiska språket har särskilt kommunerna ibland kringgått lagen i viss utsträckning. Medan ett finskspråkigt tillkännagivande har publicerats i tidningen, har det samiskspråkiga funnits tillgängligt på kommunens anslagstavla eller i tjänstemannens arbetsrum. Ett sådant förfarande beror utan tvivel på penningbrist, inte på bristande vilja att följa lagen. När det gäller de myndigheter som omfattas av lagen finns en rätt heltäckande skyltning på samiska i de enheter som är belägna inom samernas hembygdsområde. Samiskspråkig skyltning finns också utanför hembygdsområdet, bland annat i häradsämbetet i Lapska armen, Lapplands centralsjukhus, Lapplands tingsrätt, Rovaniemi hovrätt och häradsämbetet i Sodankylä. Hemsidor på

samiska har sametinget, Rundradions same-radio och andra sameorganisationer och därutöver bland annat högsta förvaltningsdomstolen och Sodankylä kommun.

Inom Enare kommuns område är en del av texterna på vägmärken och tillägsskyltar på enaresamiska och skoltsamiska. Skyltning på enaresamiska och skoltsamiska finns också i kommunens och statens ämbetsverk och i sametingets lokaler, vilka är belägna i Enare kommun. Enare kommun försöker regelbundet utfärda sina kungörelser på enaresamiska, skoltsamiska, nordsamiska och finska. På samma sätt har Lapplands miljöcentral gjort under den senaste tiden, liksom Norra Finlands miljöförhållningsverk. I övrigt har kungörelser, skyltning och tillkännagivanden undantagslöst varit på nordsamiska, om de alls har översatts till samiska. När samiska tillkännagivanden publiceras i tidningar är det i allmänhet i Lapin Kansa. Andra tidningar som används för detta ändamål är Inarilainen (Enare kommun, Enare församling, Lapplands gränsbevakning, Utsjoki församling), Sompio (Sodankylä kommun) och Tornionlaakso (Enontekis församling).

Enare församling publicerar sina kyrkliga meddelanden på fyra språk, nämligen finska och tre samiska språk. Utsjoki församling publicerar kungörelser på finska och samiska, men inte övriga kyrkliga tillkännagivanden. Enontekis församling publicerar sina kyrkliga meddelanden på finska och samiska. Renbeteslagen inom samernas hembygdsområde utfärdar sina möteskallelser och andra meddelanden i allmänhet endast på finska, eftersom renbeteslagen inte får statsbidrag för de kostnader som användningen av samiska ger upphov till.

Lagar, förordningar och ministeriebeslut har översatts till samiska i synnerligen bristande omfattning. Dessutom har de flesta lagar, däribland sametingslagen och lagen om användning av samiska hos myndigheter, översatts endast till nordsamiska. De som har nordsamiska som eget språk är också den största samegruppen. Emellertid gäller de lagar som översatts till nordsamiska oftast också den samebefolkning som talar enaresamiska och skoltsamiska. Till deras språk har lagstiftningen dock inte översatts nästan alls. Av detta skäl är enaresamer och skoltsamer

satta i sämre ställning än de samer som talar nordsamiska. Till exempel har lagstiftningen om fiske, som nära berör enaresamer, inte alls översatts till deras språk. En förteckning över de författningar (sammanlagt 69 stycken) som publicerats på olika samiska språk ingår i sametingets förslag till ny lag om samiska. När förteckningen gjordes upp beaktades författningssamlingen fram till nr 785/2001.

2.3.4. Samiska anmäld som modersmål

Enligt 4 § lagen om användning av samiska hos myndigheter kan en same med hemort i Finland anmäla till folkbokföringen att hans eller hennes modersmål är samiska. En uttrycklig bestämmelse om saken ansågs vid beredningen av lagen vara nödvändig eftersom många samiskspråkiga anmälde finska som sitt modersmål.

Enligt den officiella statistik som Statistikcentralen gjort fanns det 1 720 samiskspråkiga personer vid utgången av 2002. Statistiken bottnar i befolkningsdatasystemets uppgifter. Befolkningsdatasystemet är som utgångspunkt tillförlitligt. Man måste emellertid beakta att personer som hör till språkminoriteterna under tidigare decennier ofta anmälde finska som sitt modersmål, även om detta inte stämde överens med verkligheten. Fenomenet är känt också i fråga om andra språkliga minoriteter än samerna. Det kan även hända att den dåvarande myndighetspraxisen ledde till samma slutresultat. Den felaktiga språkstatistiken beror delvis också på att en individ kan registrera endast ett språk som sitt modersmål. För dem som är tvåspråkiga finns alltså en oklar gräns mellan två språk.

Delegationen för sameärenden och, efter 1995, sametinget i Finland har i samband med val av delegation och sameting gjort undersökningar om samernas modersmål. Den enda aktuella statistiken över samerna finns i dag hos sametinget.

Enligt sametingets undersökning var den språkliga indelningen av samer i Finland år 1999 följande:

Nordsamiska	1 739
Enaresamiska	299
Skoltsamiska	386
Finska	3 815
Ingen uppgift	1 263 ¹
<u>Totalt</u>	<u>7 502</u>

Enligt sametingets undersökningar finns det sålunda fler samiskspråkiga än vad den felaktiga statistik som bottnar i befolkningsdatasystemet anger.

Enligt Statistikcentralens officiella statistik för åren 1992—1999 har de samiskspråkigas antal i Finland legat på ungefär samma nivå. Med andra ord har antalet samiskspråkiga inte just ökat i befolkningsdatasystemet efter det att lagen om användning av samiska hos myndigheter trädde i kraft. En orsak till detta torde vara att man upphörde med att skicka mantalsskrivningsuppgifter till befolkningen vid ungefär samma tidpunkt som lagen trädde i kraft. En granskning av om uppgifterna om modersmålet är riktiga beror således helt på en persons egen aktivitet.

Om modersmålsuppgiften för en person som lärt sig samiska som första språk införs som finska i befolkningsdatasystemet kan det medföra att hans eller hennes släktingar i rakt nedstigande led inte anses som samer även om de i verkligheten motsvarar samedefinitionens språkmässiga kriterier. Det är önskvärt att det inte finns felaktigheter i uppgifterna om modersmålet också med hänsyn till befolkningsdatasystemets tillförlitlighet. Detta problem går likväl inte att lösa lagstiftningens väg. Sametinget har ansett att magistraten i Lappland borde starta en kampanj i samarbete med sametinget och sameradien med målet att aktivera medborgarna att granska modersmålsuppgifterna i befolkningsdatasystemet. Särskilt gäller det samer för vilka man inte uppgett samiska som modersmål vid födseln. På detta sätt fås uppgifterna i folkbokföringen och den officiella statistik som görs på basis av dessa uppgifter mer tillförlitliga.

¹ I huvudsak barn under skolåldern.

2.3.5. *Sammandrag*

De största missförhållandena i lagen om användning av samiska hos myndigheter beror på att lagen och praktiken står i konflikt med varandra, vilket leder till att lagens syfte inte uppnås och lagens krav inte fylls. Lagen möjliggör i princip användning av samiska hos myndigheter. I praktiken är det dock så långt möjligt att använda samiska. Den viktigaste orsaken till det är bristen på tjänstemän som kan samiska och de svårigheter som sammanhänger med tolkning och översättning. Myndigheterna har inte heller varit tillräckligt företagsamma och ibland inte ens tillräckligt gynnsamt inställda så att de samiskspråkiga medborgarna enkelt skulle kunna använda sitt eget språk och göra det utan att möta motstånd.

Enligt 24 § 2 mom. lagen om användning av samiska hos myndigheter skall myndigheterna se till att de har ett tillräckligt stort antal anställda som kan samiska. Detta säkerställer de genom att iaktta kravet när de anställer personal och med åtgärder som avses i 23 § och andra åtgärder som kan komma i fråga. I 24 § 2 mom. åläggs myndigheterna inte direkt att välja personal som kan samiska. Bestämmelsens syfte är endast att främja en ökning av antalet tjänsteinnehavare som behärskar samiska ända tills myndigheten eller inrättningen kan producera service på samiska i den omfattning som verksamheten förutsätter. I praktiken har detta lett till en egendomlig ond cirkel. Samerna vill inte använda sitt eget språk hos myndigheterna, eftersom tjänsteinnehavarna inte kan det. Myndigheterna strävar för sin del inte efter att rekrytera personal som kan samiska, eftersom man inte ber om service på samiska. Inte heller förpliktar bestämmelsen om samiska som särskild merit i 24 § 1 mom. myndigheterna att välja anställda som behärskar samiska. Bestämmelsen definierar bara närmare de utnämningsskäl som finns i 125 § 2 mom. grundlagen.

Varje myndighet inom samernas hembygdsområde bör i framtiden kunna ge service på samiska utan hänsyn till hur ofta samiskspråkiga tjänster tidigare har begärts. Det finns också skäl att inrätta bestämmelser i

lagen i syfte att påverka de rådande attityderna hos myndigheten och skapa en gynnsam atmosfär. Detta skulle ha stor betydelse på tänkesätten hos både tjänsteinnehavare och den samiskspråkiga befolkningen.

I samband med reformen av grundrättigheterna 1995 granskades inte särskilt om lagstiftningen om användning av samiska, som fanns före reformen, var i samklang med de nya bestämmelserna om grundläggande fri- och rättigheter. Nu är det tydligt märkbart att lagen om användning av samiska hos myndigheter inte fullt ut tryggar samernas rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur på det sätt som avses i 17 § 3 mom. grundlagen. Orsaken till det är den redan nämnda konflikten mellan lag och praxis. Dessutom gäller lagen, också när den förverkligas i praktiken, endast användning av samiska hos vissa myndigheter och översättning av vissa myndighetstexter till samiska. Med hänvisning till den utgångspunkt som statsmakten godtagit för att trygga samernas kultur och deras språk utgående från kulturell autonomi har riksdagens kulturutskott redan år 1993 förutsatt att också samernas språkliga och kulturella rättigheter tryggas i tillräckligt hög grad för att samerna också i framtiden skall få bibehålla sin egen identitet och egna levnadsvanor i vårt flerspråkiga och multikulturella samhälle (KuUB 9/1993 rd). En språklag som primärt baserar sig på tolkning och översättning förmår inte främja användningen av samiska som ett levande språk som används i vardagen på livets alla områden.

Den nuvarande lagen motsvarar i allt väsentligt de konventioner som ratificerats efter att lagen trädde i kraft, nämligen Europarådets ramkonvention och minoritetsspråkskonvention. Emellertid är kraven i dessa konventioner ställda på miniminivå. De hindrar inte Finland att ordna samernas språkliga rättigheter på en nivå som ligger över de konventionsbestämmelser som binder Finland. Europarådets ministerkommitté har rylligen gett Finland rekommendationer i fråga om minoritetsspråkskonventionens verkställighet. Vad gäller samiska språket har ministerkommittén rekommenderat att regeringen i Finland bland annat skall påverka de förhållanden som främjar användningen av samiska hos rätts- och förvaltningsmyndigheterna

inom samernas hembygdsområde. Enligt ministerkommittén skall regeringen därtill garantera att medborgarna skall ha möjlighet att få hälsovårds- och socialservice på samiska när de så önskar.

Förverkligandet av språkliga rättigheter är i sista hand en ekonomisk fråga. Det ekonomiska understöd finska staten har gett har inte varit tillräckligt. Med understödet har man kunnat genomföra endast den lägsta nivån på kraven, nämligen översättning av kungörelser, meddelanden och andra myndighetstexter till samiska och publicering av dem i massmedierna, även detta mycket bristfälligt. I en nordisk jämförelse kan man konstatera att Norge fördelar över 16,5 miljoner kronor per år för att stöda tvåspråkigheten hos de sex kommuner och två län som befinner sig inom förvaltningsområdet för samiskt språk. Sverige har reserverat ca 7 miljoner kronor per år för de kostnader som uppstår för kommuner, landsting och domstolar när de nya lagarna om meänkieli och samiska förverkligas. Det samiska språket har en andel som grovt beräknat är hälften av detta belopp. Även om direkta jämförelser mellan staterna inte kan göras är finska statens anslag i statsbudgeten för förverkligandet av lagen om användning av samiska hos myndigheter samt det språktillägg som kommunerna får som höjning av den allmänna stats andelen litet.

3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

Lagen om samiska

Syftet med propositionen är att korrigera de innehållsmässiga bristerna i den nuvarande lagen om användning av samiska hos myndigheter. Målet är dessutom att anpassa lagstiftningen så att den motsvarar grundlagens reviderade bestämmelser och nya internationella avtal. Lagtekniskt sett skall denna revidering genomföras genom att en helt ny lag stiftas.

Ett viktigt mål är att samernas lagfästa rätt att använda sitt eget språk i officiella sammanhang också förverkligas i praktiken. Den föreslagna lagen har som syfte att också i vidare bemärkelse förverkliga målen för sa-

mernas kulturautonomi inom samernas hembygdsområde. Det sker genom att stöda det samiska språket och kulturen, fastställa språkets officiella ställning och sänka tröskeln för att använda språket i officiella sammanhang.

Sametinget har föreslagit att det skall bestämmas i lag att samiska och finska skall vara likställda språk inom samernas hembygdsområde. Man har dock gjort bedömningen att förslaget är problematiskt ur statsförhållningsperspektiv. Eftersom endast finska och svenska är landets nationalspråk enligt grundlagen, vilka var och en har rätt att använda hos myndigheterna som sitt eget språk och i fråga om vilka befolkningens kulturella och samhälleliga behov skall tillgodoses enligt lika grunder, kan samiskan inte ha samma status som dessa språk. I fråga om samiskan garanterar grundlagen endast samernas rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur och samernas rätt att använda sitt eget språk hos myndigheterna, ingenting annat. Därför har det ansetts att förslaget inte kan förverkligas, åtminstone inte som sådant. I vilket fall som helst bör svenska språkets ställning som nationalspråk beaktas. Trots detta har man övervägt möjligheten att genomföra förslaget med vissa begränsningar, till exempel genom att begränsa likställdheten till att gälla endast tillämpningen på det sätt som den föreslagna lagen föreskriver. I detta fall kunde man kanske tala om regional likställdhet. Men trots allt har det åtminstone i detta skede ansetts att det inte är möjligt att genomföra förslaget ens med dessa begränsningar, eftersom det tills vidare inte har varit möjligt att utreda verkningarna av förslaget, vilka kan bli större än väntat. Att man stannat för denna lösning har delvis också berott på att de bestämmelser som man anser sig kunna föreslå inte kunde förverkliga språkets eftersträlvade jämställdhet i praktiken. Därför har man avstått från att ta in förslaget i regeringens proposition.

Meningen är att samiska i lagen skall avse nordsamiska och utöver detta enaresamiska och skoltsamiska. Tydligheten i lagstiftningen kräver att detta inskrivs i själva lagtexten och inte enbart i motiveringen som för närvarande. Inom samernas hembygdsområde blir tillämpningen på myndigheterna omfattande. Det skall finnas en förteckning i lagen på de

myndigheter som lagens tillämpningsområde omfattar. Det har föreslagits att förteckningen skall utökas med skoltarnas byastämmor och minoritetsombudsmannen. Lagen skall också tillämpas på alla som sköter uppgifter som hör till det allmänna och som de uppräknade myndigheterna ansvarar för. Det allmänna har en skyldighet att trygga att de språkliga rättigheterna tillgodoses. Nivån på den språkliga servicen får inte sjunka av den anledningen att det allmänna överför sina uppgifter på andra. Myndigheterna skall självant se till att samiskspråkiga personers språkliga rättigheter tillgodoses i praktiken i deras egen verksamhet.

En same skall ha rätt att anmäla samiska som modersmål för registrering i befolkningsdatasystemet. Myndigheterna skall vara skyldiga att ge sina tillkännagivanden på samiska och särskilt skall lagar och andra författningar som gäller samerna även publiceras i samisk översättning om statsrådet eller ett ministerium så beslutar. Hos de myndigheter som omfattas av lagens tillämpningsområde utanför samernas hembygdsområde skall en same ha rätt att använda samiska i sitt eget ärende och i ärenden där han eller hon hörs. En myndighet, vars verksamhet riktar sig uteslutande till samerna, skall kunna använda samiska även som arbetsspråk.

Meningen är att samerna skall ha rätt att enligt eget val använda antingen finska eller samiska i kontakterna med statliga och kommunala myndigheter inom samernas hembygdsområde. Dessa myndigheter skall vara skyldiga att främja användningen av samiska i sin verksamhet. De skall också använda samiska när de skriftligt kontaktar en part och i skriftliga meddelanden till den som enligt lag skall underrättas om ett ärende som är eller kommer att bli anhängigt. Dessutom skall samiska också användas i svar på skriftliga kontakter som tillställts myndigheterna på samiska.

De kommunala myndigheterna skall i den omfattning de finner lämplig använda samiska vid sidan av finska i protokoll och andra handlingar som inte skall ges till en enskild part och som är av allmän betydelse. Om samerna utgör mer än en tredjedel av invånarna i en kommun, vilket för närvarande är fallet i Utsjoki kommun, skall samiska alltid användas

och i sådana handlingar.

Syftet är att minska behovet av tolkning och översättning. Detta genomförs bland annat med kraven på språkkunskaper och tjänstledighet med lön, vilka bestämmelser medför att antalet tjänstemän som behärskar samiska blir klart större än det är för närvarande. Det är då möjligt att ordna kvalitativt och kvantitativt likvärdiga tjänster oftare än för närvarande för befolkningen inom samernas hembygdsområde, oberoende av modersmål.

De kommunala och statliga myndigheter som lagen tillämpas på inom samernas hembygdsområde skall enligt förslaget sköta om att det i varje ämbetsverk finns personal som kan ge service till kunderna även på samiska. Det förverkligas genom att myndigheterna beaktar detta krav när de anställer personal och genom att de ordnar utbildning. Personalen vid statliga myndigheters enheter inom samernas hembygdsområde skall ha rätt att få tjänstledighet med lön för att skaffa sig kunskaper i samiska.

Varje myndighet skall övervaka att lagen följs inom myndighetens eget verksamhetsområde. Byrån för samiska språket skall därutöver följa med hur lagen iakttas. Sametinget skall vid behov kunna ge rekommendationer i frågor som rör språklagstiftningen och väcka initiativ för att korrigera de missförhållanden som det noterat.

För att täcka de extra kostnader som tillämpningen av lagen för med sig skall ett anslag varje år intas i statsbudgeten för statsunderstöd till kommunerna, andra självstyrelsesamfund, renbeteslagen inom samernas hembygdsområde och övriga i detta område som handhar uppgifter som ankommer på det allmänna.

I detta lagförslag iakttas i tillämpliga delar principerna i den nya språklagen. Till dessa principer hör till exempel att de språkliga rättigheterna tillgodoses utan att man behöver åberopa dem och det allmännas skyldighet att trygga att de språkliga rättigheterna tillgodoses. De språkliga rättigheterna skall inte heller ha något samband med en persons medborgarskap eller språkkunskaper. Syftet är att tolka begreppen det allmänna respektive myndighet på samma sätt både i språklagen och lagen om samiska.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de viktigaste nyheterna jämfört med gällande lag blir

- en smärre ökning av antalet myndigheter som omfattas av lagens tillämpningsområde,
- nya bestämmelser, med stöd i grundlagen eller grundlagens anda, om det allmännas skyldigheter att genomföra och främja samernas språkliga rättigheter, om avsikten att trygga samernas rätt till rättvis rättegång och god förvaltning, om myndigheternas skyldighet att på eget initiativ se till att de lagfästa språkliga rättigheterna genomförs i praktiken och om lagens syfte att för sin del garantera samernas rätt att bevara och utveckla sitt eget språk och sin egen kultur,
- bestämmelsen om myndigheternas skyldighet att använda också samiska i information till allmänheten,
- särskilda bestämmelser om större skyldigheter för myndigheterna och större rättigheter för samerna inom samernas hembygdsområde, inbegripet skyldigheten för myndigheterna att se till att kunderna kan betjäna också på samiska och att personalen har de kunskaper i samiska som deras uppgifter förutsätter, samt
- bestämmelserna om tillsyn och kontroll över efterlevnaden av lagen och om den berättelse som varje valperiod skall inges om tillämpningen av lagstiftningen om samer, om genomförandet av samernas rättigheter och om utvecklingen beträffande språkförhållandena.

Annan lagstiftning

Hänvisningar till lagen om användning av samiska hos myndigheter ingår i flera lagar. Dessa lagar behöver inte ändras till följd av lagen om samiska. För tydlighetens skull är det dock skäl att föreskriva att hänvisningarna anses avse hänvisningar till lagen om samiska efter det att denna lag har trätt i kraft.

4. Propositionens verkningar

4.1. Ekonomiska verkningar

Lagen om användning av samiska hos myndigheter har utgått från att de statliga

myndigheter som omfattas av lagen själva skall svara för de merkostnader som tillämpningen av lagen medför. Den nya lagen blir tillämplig på statliga affärsverk och bolag där staten eller kommunerna har bestämmanderätt och dessa skall ha motsvarande status. Däremot har det ansetts ändamålsenligt att kommunerna i samernas hembygdsområde, vilka har en relativt svag ekonomisk ställning, skall få ersättning för de särskilda merkostnader som tillämpningen av lagen medför för dem. På samma sätt har det ansetts ändamålsenligt att församlingarna i området skall få rätt till statsunderstöd.

För de statliga myndigheter som lagen gäller och som själva svarar för kostnaderna av tillämpningen av lagen kommer tillämpningen att medföra extra kostnader annat eftersom det förutsätts att myndigheterna skall använda samiska i större omfattning än för närvarande i sin information. Storleken på dessa kostnader blir beroende av bedömningen av behovet av information på samiska. Utvecklandet av myndigheternas Internetsidor kan bli en faktor som medför kostnader. Användningen av samiska hos statliga myndigheter kommer sannolikt att öka i någon mån, vilket också kan höja kostnaderna, främst i form av nya utgifter för tolkning och översättning. Arbetsplatsutbildning i samiska kan också medföra kostnader. Hur stora kostnader det allt som allt blir fråga om, kommer först praktiken att utvisa. Eftersom statsanställda inom samernas hembygdsområde redan i dagens läge har rätt till tjänstledighet för att skaffa sig kunskaper i samiska och eftersom denna skyldighet inte utvidgas, medför lagen inte nödvändigtvis några nya kostnader i detta hänseende. Att minoritetsombudsmannen kommer att omfattas av lagens tillämpningsområde kommer att ha endast marginell effekt på de totala kostnader som lagen medför för staten.

Under justitieministeriets huvudtitel har 1 120 000 euro reserverats i statsbudgeten 2003 för att stödja bevarandet av samernas kulturautonomi (moment 25.01.51). Av detta anslag beviljas statsunderstöd till sametinget, och även statsunderstöd enligt 26 § lagen om användningen av samiska hos myndigheter till kommuner och församlingar inom samernas hembygdsområde för särskilda kostnader

till följd av tillämpningen av lagen. År 2002 utgjorde anslaget 1 017 000 euro och då kunde 58 638 euro anvisas för sagda ändamål.

I betänkandet om budgetförslaget 2003 (FiUB 40/2002 rd) påminde finansutskottet att utskottet i sitt betänkande om budgetförslaget 2002 (FiUB 37/2001 rd) hade fäst uppmärksamhet vid det samiska språkets ställning och de språktjänster som behövs. I 2002 års betänkande konstaterade utskottet följande:

”Lagen om användning av samiska hos myndigheter (516/1991) trädde i kraft i början av 1992. Cirka 319 000 euro anslags då för översättnings- och tolkningsverksamhet medan 217 000 euro har anslagits för samma ändamål i år. Ändringen har i realiteten varit ännu mer betydande. Det nuvarande anslaget räcker för att anställa tre översättare vid byrån för samiska språket i anslutning till samesametinget och för byråns övriga omkostnader. Utöver detta har knappt 59 000 euro anslagits för bidrag enligt språklagen till kommunerna och andra självstyrelsesamfund inom sameområdet.

Europarådets ministerkommitté rekommenderade för drygt ett år sedan Finlands regering bland annat att ordna gynnsamma förhållanden för att främja användningen av samiska hos judiciella och administrativa myndigheter inom samernas hembygdsområde. Den rekommenderade vidare att särskilda åtgärder skall vidtas för att förbättra kunskaperna i samiska bland domstolarnas och de administrativa myndigheternas personal. Regeringen har vidtagit åtgärder och den nya språklagen är klar att lämnas till riksdagen nästa vår. Finansutskottet anser att resurser nu måste reserveras för åtgärder som språklagen kräver.”

Till följd av finansutskottets yttrande måste det konstateras att man i samband med stiftandet av lagen om användning av samiska hos myndigheter förberedde sig på att inrätta åtta statligt finansierade tjänster i kommunerna inom samernas hembygdsområde för tolkning, översättning och rådgivning och att en bestämmelse som avsåg detta inskrevs i 25 § i den lagen. Denna paragraf upphävdes emellertid 1995 i samband med att samesametingslagen utfärdades, eftersom paragrafen hade blivit så gott som outnyttjad i praktiken.

Efter detta har anslaget för statsunderstöd till kommunerna intagits i statsbudgeten under justitieministeriets huvudtitel under det moment som också står för statsunderstödet till sametinget. Fram till 2001 har av detta anslag 200 000 mk kunnat användas för att täcka de kostnader som kommunerna och församlingarna haft till följd av tillämpningen av lagen om användning av samiska hos myndigheter. I enlighet med finansutskottets förslag ökades anslaget för 2002 med 25 000 euro (ca 150 000 mk) och steg sålunda till den nämnda summan 58 638 euro. För 2003 har sammanlagt 83 638 euro reserverats för det nämnda ändamålet.

Även om understödsmomentet under justitieministeriets förvaltningsområde har vuxit på det redogjorda sättet, har de statsunderstöd som staten betalar med detta anslag trots allt inte varit tillräckliga för att fullt ut täcka de merkostnader som kommunerna försakats. Statsunderstöden har i regel endast räckt till för att betala kostnaderna för översättning och publicering av meddelanden, kungörelser och andra tillkännagivanden och ibland har de inte ens täckt dessa fullt ut.

Den förslagna lagen kommer troligen att ytterligare öka användningen av samiska hos de kommunala myndigheterna samt antalet handlingar som skall översättas till samiska vid dessa myndigheter. I och med att användningen av samiska sålunda ökar kommer kostnaderna för tolkning och översättning att öka. Personalen måste utbildas för att säkerställa att den bättre språkliga servicen förverkligas. Även om det inte skulle finnas någon skyldighet att bevilja personalen tjänstledighet med lön för studier i samiska, måste man vara beredd på att ansökningar om tjänstledighet kommer att förekomma. Sametinget har gjort bedömningen att det enbart i Utsjoki kommun finns ca 100 tjänstemän eller arbetstagare som är intresserade av studier i samiska. Merkostnader kan också föranledas av eventuell utveckling på kommunernas webbsidor i syfte att beakta de samiskspråkiga kommuninvånarnas behov. Å andra sidan skulle en uppluckring av Utsjoki kommuns översättningsskyldigheter medföra viss insparning. På det hela taget kommer verkningarna av lagen om samiska på kommunernas

ekonomi att bli mycket beroende av hur aktivt kommunerna går in för att efterleva lagen. I vilket fall som helst bör man sträva efter att merkostnaderna för kommunerna skall kunna ersättas med statliga medel i så hög grad som möjligt.

Församlingarna i Enontekis och Enare har kunnat få de extra kostnader som föranletts av tillämpningen av lagen om användning av samiska hos myndigheter ersatta fullt ut med statliga medel. Församlingarna kan komma att få vissa merkostnader till följd av att användningen av samiska ökar och på grund av de nya språkliga serviceformerna.

För att med statsunderstöd täcka de merkostnader som kommuner och församlingar inom samernas hembygdsområde förorsakas i enlighet med de uppställda målen försöker man år 2004 i mån av möjlighet också höja statsunderstöden till dessa inom ramen för det anslag som reserverats för statsunderstöd för att stödja bevarandet av samernas kulturautonomi.

Om renbeteslagen inom samernas hembygdsområde och enskilda som inom detta område sköter förvaltningsuppgifter som ankommer på det allmänna kommer att få särskilda merkostnader av att tillämpa lagen, skall dessa betalas med samma anslag som statsunderstöden till kommuner och församlingar.

Europarådets ministerkommitté har även rekommenderat regeringen att garantera att medborgare, när de så önskar, skall ha möjlighet att få social- och hälsovårdstjänster på samiska. I statsbudgeten för år 2002 togs ju in ett nytt fast anslag på 200 000 euro för statsunderstöd för att trygga social- och hälsovårdstjänster på samiska. I statsbudgeten för år 2003 höjdes anslaget till 300 000 euro. Ett anslag av denna storlek har tagits in också i budgetförslaget för 2004.

För den enskilda medborgaren kommer lagen inte att ha några nämnvärda ekonomiska verkningar.

En mer omfattande användning än för närvarande av det samiska språket i officiella sammanhang kommer att medföra betydligt mer arbete för byrån för samiska språket som finns vid sametinget. Byrån har för närvarande fyra översättare till nordsamiska, av vilka tre är placerade i Utsjoki för att uteslutande

översätta handlingar som produceras av Utsjoki kommun. Byrån skall utöver uppdragen angående översättning och tolkning också sköta tillsyn, rådgivning och uppföljning. Byrån skall också utarbeta den berättelse som avses i den föreslagna 27 § lagen om samiska. Dessutom skall byrån sköta språkvårdsuppgifter.

Byrån för samiska språket måste få mer resurser om den skall kunna klara av sina lagfästa uppgifter. I det första skedet borde två nya översättar-tolktjänster inrättas vid byrån. Till en början skall således byrån ha sammanlagt sex tjänster. Till följd av de merkostnader som de nya tjänsterna för med sig borde statsunderstödet till sametinget höjas med 100 000 euro, vilket föreslås bli infört under lämpligt moment under justitieministeriet huvudtitel i budgeten 2004. Utgående från de erfarenheter man fått omvärderar man sametingets behov av resurser under kommande år.

De föreslagna nya tjänsterna vid byrån för samiska språket förutsätter också att nya lokaler anskaffas för personalen, vilket leder till nya kostnader som det i detta skede inte är möjligt att beräkna. Sametingets nya lagfästa utgifter för information och utbildning kommer likaså att öka med ett belopp som inte har kunnat beräknas.

Till följd av lagen om samiska kommer behovet av tolkning att öka under det första skedet. När antalet tjänstemän som behärskar samiska ökar kommer behovet av tolkning att till och med minska med tiden, vilket medför inbesparingar.

4.2. Verkningsfråga om organisation och personal

Lagförslagets verkningar gäller i huvudsak de kommunala och statliga myndigheter som finns inom samernas hembygdsområde. En konsekvens av lagförslaget blir att myndigheterna måste kartlägga personalens språkkunskaper och bedöma hur dessa kunskaper kunde förbättras och bevaras. De statliga myndigheterna skall separat kartlägga hur många anställda som är intresserade av tjänstledighet med lön för studier i samiska. De språkkunniga anställdas kunskaper i samiska språket skall utnyttjas

så effektivt som möjligt. Det finns skäl att särskilt sörja för att enskilda individer får service på sitt eget språk utan att de behöver kräva det eller motivera det – detta gäller i synnerhet vid de enheter som är belägna inom samernas hembygdsområde och betjänar allmänheten. Det är möjligt att förbättringen av den språkliga servicen förutsätter att personalen utbildas och mera personal anställs. Behovet av tilläggspersonal beror på huruvida det är möjligt att förbättra situationen med interna arrangemang och språkutbildning.

Meningen är att i lagen fastställa de språkkrav som skall gälla för myndigheterna inom samernas hembygdsområde i fråga om ämbetsverk och andra serviceställen. Då personal anställs bör myndigheterna se till att personalen kan betjäna klienterna också på samiska. Vid behov kunde kunskaper i samiska anges som ett behörighetskrav. Detta betyder att myndigheterna bör se över sina nuvarande språkkrav.

Tjänsterna inom gränsbevakningsväsendet tillsätts utan att de förklaras lediga. Det finns idag tjänstemän som kan samiska vid gränsbevakningens enheter inom samernas hembygdsområde, emellertid inte på alla gränsbevakningsstationer. För den samiskspråkiga befolkningen är det särskilt viktigt att det finns personal som kan samiska på de gränsbevakningsstationer som finns vid gränsen mot Norge. Gränsbevakningsväsendet skall i tillräckligt god tid undersöka om personalens språkkunskaper kan förbättras med frivillig språkutbildning. Enligt gällande lag har personalen vid gränsbevakningsväsendet redan nu möjlighet att få tjänstledighet med lön på de villkor som anges i förordning, för att skaffa kunskaper i samiska. Andra alternativ att överväga är personalomflyttningar, ordnande av undervisning i samiska vid gräns- och sjöbevakningsskolan och en särskild kvot vid intagningen till gräns- och sjöbevakningsskolan för sökanden som kan samiska. Också vid polisen bör man undersöka hur servicen på samiska kunde bli bättre än för närvarande.

Det är svårt att bedöma lagförslagets konsekvenser för kommunernas organisation. I sista hand skall kommunerna själva besluta om de organisationsarrangemang som till-

lämpningen kräver. Eftersom kommunerna inom samernas hembygdsområde har följt den gällande lagen om användning av samiska hos myndigheter sedan 1992, har förslaget inte nödvändigtvis några betydande organisatoriska verkningar. Kommunerna bör dock undersöka på vilket sätt de avser uppfylla kraven i lagen. Om kommunen tänker fastställa de kunskaper i samiska som krävs av personalen i sin tjänstestadga skall den förstås vidta åtgärder för att ändra tjänstestädgan.

På samma sätt som i gällande lag kommer den föreslagna lagen att innehålla bestämmelser om rätten att få tjänstledighet med lön för att skaffa kunskaper i samiska. Sameområdets utbildningscentral i Enare är ett naturligt val som finns att tillgå inom samernas hembygdsområde när man söker lämpliga alternativ för det praktiska genomförandet av utbildningen. Om det inte är möjligt att ordna lämplig utbildning förlorar bestämmelsen om tjänstledighet största delen av sin betydelse.

För att trygga smidiga översättnings- och tolktjänster måste byråns organisation utvecklas vidare, till exempel genom att klärlägga möjligheterna att utnyttja modern teknik vid tolkning – så kallad distanstolkning via video. Byrån för samiska språket skall vidare undersöka hur tolkutbildningen bäst kan ordnas. En aktuell förteckning över tolkar i enaresamiska, skoltsamiska och nord-samiska skall föras. De tjänster som avses inrättade vid byrån för samiska språket har behandlats närmare i avsnitt 4.1 Ekonomiska verkningar.

4.3. Verkningar på olika medborgargrupperns ställning

Förslaget till lag om samiska påverkar olika medborgargrupperns ställning inom samernas hembygdsområde. Dessa medborgargrupper är framförallt de samiskspråkiga och de finskspråkiga medborgarna inom området. En del av befolkningen med finska som modersmål är dessutom samer. Förslaget begränsar emellertid inte på något som helst sätt de språkliga rättigheter som i grundlagen och språklagen tryggas för den finska och den svenska befolkningen. Medborgarna skall efter eget val kunna använda samiska

eller finska. Propositionen utgår uttryckligen från att det samiska språket är en rikedom för landets hela kultur och för kulturell mångfald. Därför skall allt som är möjligt göras för att bevara det. Ett viktigt mål är att den samiskspråkiga befolkningen skall kunna leva ett fullvärdigt liv på sitt eget språk och att livsvillkoren för deras kultur skall kunna bevaras.

Myndigheterna är skyldiga att självmant sköta om att de samiskspråkigas språkliga rättigheter förverkligas. Detta kan medföra en bättre ställning särskilt för barn och åldringar samt för andra i svagare ställning och underlätta deras liv.

4.4. Övriga verkningar

Propositionen kommer sannolikt inte att ha några konsekvenser för miljön. Samiska används redan enligt gällande lag på vägskyltar inom samernas hembygdsområde. Vägskyltningen på samiska kan antas ha positiv betydelse för turismen. En ökning av turismen kunde leda till positiv utveckling också i regional- och näringspolitiskt hänseende och för sin del säkra det samiska hembygdsområdets livskraft.

Det kan också antas att propositionen kommer att ha en positiv inverkan på sysselsättningen. Antalet samiskspråkiga tjänstemän och tjänsteinnehavare kommer sannolikt att öka. Så länge deras antal inte är tillräckligt kommer den samiska befolkningens behov att tillgodoses med hjälp av tolk- och översättartjänst.

5. Beredningen av propositionen

Sametinget tillsatte den 11 juni 1997 en arbetsgrupp för tiden 1997 – 1999 med uppgift att bereda revideringen av den nuvarande lagen om användning av samiska hos myndigheter. Samiska språkrådet (den tidigare nämnden för samiska språket) vid sametinget för föregående valperiod fick fungera som arbetsgrupp för revideringen av språklagen. Arbetsgruppen hade år 1998 möten med allmänheten i Heta, Enare, Sevettjärvi och Utsjoki. Därtill hörde arbetsgruppen sakkunniga och sameföreningar samt fastställde

grundläggande principer som följdes i arbetet.

Sametinget gav den 5 oktober 2000 i uppgift till språkrådet att fortsätta revideringsarbetet med språklagen. Språkrådet hade till uppgift att inför tingets sammanträde före utgången av februari 2001 bereda klara principer i frågor som skulle tas med i språklagskommitténs förslag. Språkrådet skulle även bereda och ge lagstiftningsförslag enligt tidigare uppdrag före utgången av september 2001.

Arbetsgruppen för revidering av språklagen färdigställde sitt arbete den 3 november 2001 och överlämnade sitt förslag till sametinget som behandlade och antog det vid sitt möte den 14 december 2001. Sametingets förslag överlämnades till justitieministeriet den 10 februari 2002.

Justitieministeriet begärde utlåtanden om sametingets förslag av sammanlagt 126 organ och gav högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen möjlighet att yttra sig om saken. Sammanlagt inkom 87 utlåtanden.

I utlåtandena var man i regel positivt inställd till förslaget. Många remissinstanser ansåg att den föreslagna lagen tillgodoser de språkliga rättigheter som inskrivits för Finlands enda urfolk i grundlagen. Det ansågs också att förslaget är förenligt med de folkrättsliga konventioner som binder Finland och med rekommendationerna från konventionernas övervakningsorgan. Förslaget uppfattades som särskilt positivt i fråga om skoltsamiskans och enaresamiskans ställning och det ansågs att förslaget garanterar en jämlik och rättvis behandling hos myndigheterna av dem som använder dessa språk.

I hög grad uppmärksammade man dock de omfattande ekonomiska verkningarna av förslaget för såväl staten som kommunerna. I vissa utlåtanden ansågs förslaget orealistiskt – främst av ekonomiska orsaker. Det var särskilt kommunerna inom samernas hembygdsområde som ansåg att staten bör svara för de nya kostnader som genomförandet av lagen kommer att föra med sig.

I utlåtandena uppmärksammades också att det svenska språkets ställning som landets andra nationalspråk inte hade beaktats. Också i övrigt ansågs förslaget halvfärdigt och

svårbegripligt. Vissa remissinstanser ansåg att användningen av samiska hos myndigheter tryggas i tillräckligt hög grad redan av gällande lag, åtminstone inom rättsvärden.

Ett sammandrag har utarbetats vid justitieministeriet över de utlåtanden som inkommit om förslaget till ny lag om samiska (Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2002:16).

Vid justitieministeriet har förslaget ändrats med utlåtandena som underlag så att det på flera punkter kommit närmare gällande lag och det som har ansetts ekonomiskt möjligt att genomföra. I detta sammanhang gjordes också ändringar som ansågs nödvändiga till följd av det förslag till språklag som redan avlåtits till riksdagen.

Det nya utkastet till regeringsproposition blev i februari 2003 föremål för förhandlingar enligt 9 § sametingslagen. Under dessa förhandlingar kunde samförstånd uppnås om många frågor som fortfarande var öppna. Det ansågs dock inte möjligt att föreslå den utvidgning av rätten till tjänstledighet med lön för studier i samiska, som föreslagits av sametinget. Den bestämmelse om jämlikhet

mellan samiska och finska som sametinget föreslagit kunde inte heller inskrivas i lagförslaget av de orsaker som kommenterats ovan. Företrädarna för sametinget motsatte sig också ett underlättande av de språkliga förpliktelserna för Utsjoki kommun, vilket dock föreslås.

Propositionen har fått sin slutliga utformning vid justitieministeriet. Arbetet har utförts som tjänsteuppdrag i samråd med företrädare för sametinget.

6. Samband med andra propositioner

Propositionen hänför sig till budgetpropositionen för 2004 och avses bli behandlad i samband med den.

Förslaget har inget direkt samband med andra propositioner. Det har emellertid ett nära samband med den nya språklagen och beredningen av dessa två propositioner har skett samtidigt (RP 92/2002 rd). Lagarna avses skall träda i kraft samtidigt vid ingången av 2004.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslaget

Lag om samiska

Lagens rubrik

Den gällande lagens rubrik, lagen om användning av samiska hos myndigheter, på finska laki saamen kielen käyttämistä v. ranomaisissa, är lång och besvärlig, och särskilt i Lappland har man i stället använt benämningen "saamen kielilaki" eller "saame-laisten kielilaki". Av dessa motsvarar den förstnämnda bättre den benämning som används på samiska och därför har man på finska stannat för den.

Den svenska rubriken hade varit svår att formulera på samma sätt som den finska och den har således fått en traditionellare utformning.

1 kap. Allmänna bestämmelser

1 §. *Syftet med lagen.* Enligt 1 mom. syftar lagen till att trygga den i 17 § 3 mom. grundlagen tillförsäkrade rätten för samerna att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Syftet är att trygga folkgruppens rättigheter å ena sidan, och de samiskspråkigas individuella språkliga rättigheter å andra sidan. Lagförslaget skall inte påverka finskans och svenskans ställning som nationalspråk eller inskränka de finskspråkiga och de svensk-språkiga medborgarnas språkliga rättigheter.

I 2 mom. konstateras lagens huvudsakliga syfte, det vill säga att bestämma att samerna har rätt att använda samiska hos myndigheterna i enlighet med vad som föreskrivs i 17 § 3 mom. grundlagen, och i momentet bestäms uttryckligen också om det allmänns skyldigheter att tillgodose och främja samernas språkliga rättigheter.

I 3 mom. föreskrivs om rätten till en rättvis rättegång och god förvaltning och service, oberoende av språk. Dessa är rättigheter som kan härledas ur 21 § grundlagen. Rätten till tolknings- och översättningstjänster kan betraktas som en dimension av denna rättighet. Momentet innehåller därtill en handlingsför-

pliktelse för det allmänna. Denna förpliktelse kan härledas ur 17 § 3 mom. grundlagen och följer av 22 § grundlagen. Det allmänna skall verka aktivt så att de språkliga rättigheterna tillgodoses. Begreppet det allmänna skall förstås på samma sätt som i 17 § 2 mom. grundlagen.

De bestämmelser som ingår i denna paragraf skall beaktas vid tillämpningen av de enskilda bestämmelserna i lagen och vid tolkning av lagen.

I 2 § 1 och 2 mom. språklagen finns motsvarande bestämmelser om nationalspråken.

2 §. *Lagens tillämpningsområde.* Förteckningen i 1 mom. över de myndigheter som hör till lagens tillämpningsområde motsvarar gällande lag, utom att den inbegriper skolternas byastämman och minoritetsombudsmannen.

Även 2 mom. motsvarar till sitt innehåll den gällande lagen, förutom att utöver där avsedda renbeteslag även Renbeteslagsföreningen hör till lagens tillämpningsområde. Med beaktande av renskötselns centrala betydelse som traditionell samnäring, har denna utvidgning av tillämpningsområdet ansetts vara befogad.

Enligt 3 mom. skall lagen ytterligare tillämpas på fall, där offentliga förvaltningsuppgifter som ankommer på myndigheter som avses i 1 eller 2 mom. genom lag eller med stöd av lag överförs på enskilda eller på statliga affärsverk eller på bolag där staten eller en kommun har bestämmanderätt. Nåväl på den språkliga betjäningen får inte sjunka för att det allmänna överlåter uppgifter att skötas av andra. I 24 och 25 § språklagen har samma utgångspunkt antagits för finskans och svenskans del.

I paragrafens 4 mom. uppräknas de lagrum som tillämpas även på andra än i 1 och 2 mom. nämnda statliga myndigheter och inrättningar.

I paragrafens 5 mom. har det ansetts befogat att för klarhetens skull ta in en hänvisning till specialbestämmelser som tillämpas inom samernas hembygdsområde.

3 §. *Definitioner.* Det har tidvis uppstått oklarheter vid tolkningen av den gällande la-

gens uttryck ”samiska” och vilka samiska språkvarieteter som avses. Därför behövs nu en detaljerad definition. Syftet med 1 punkten i den föreslagna paragrafen är att klargöra att samiska inte betyder endast nordsamiska, utan alla samiska varieteter som talas i Finland, dvs. enaresamiska, skoltsamiska och nordsamiska.

Definitionen motsvarar den princip som finns i den norska och den svenska lagstiftningen om användningen av samiska. Den svenska lagen om rätt att använda samiska trädde i kraft 2000 och enligt förarbetena till lagen avser samiska alla varieteter av samiska som används inom förvaltningsområdet för samiska dvs. nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska. På samma sätt avser samiska nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska i den norska samelagen. Det vilken samisk språkvarietet borde användas skall bestämmas enligt det språk som klienten använder eller den huvudsakliga målgruppen i fråga. En expedition eller annan handling borde ges till klienten på den språkvarietet som han eller hon använt. Inom myndigheternas informationsverksamhet och i översättningar av författningar borde man använda den språkvarietet som används av dem som saken huvudsakligen gäller. Om saken angår samerna i allmänhet, skall man i översättningar av författningar använda nordsamiska såsom förut.

Definitionen på same finns i 3 § samlagslagen. Denna definition skall också användas enligt den föreslagna lagen (2 punkten). Samernas hembygdsområde är åter definierat i 4 § samlagslagen, och även denna definition skall användas enligt den föreslagna lagen (3 punkten).

Definitionen av myndighet i paragrafens 4 punkt syftar till att förenkla lagens läsbarhet genom att de olika myndigheterna inte behöver räknas upp i varje paragraf. Med myndighet avses vid tillämpning av lagen alla i 2 § 1 och 2 mom. nämnda myndigheter och inrättningar samt i nämnda paragrafs 2 mom. avsedda renbeteslag och Renbeteslagsföreningen. Som myndigheter anses även alla som inom samernas hembygdsområde sköter offentliga förvaltningsuppgifter samt statliga affärsverk när de sköter myndighetsuppgifter. En motsvarande definition av dem som

sköter offentliga förvaltningsuppgifter och de statliga affärsverken finns också i 24 och 25 § språklagen.

2 kap. Språkliga rättigheter

Kapitlet innehåller bestämmelser om samernas språkliga rättigheter hos statliga myndigheter och myndigheternas motsvarande skyldigheter. Längre gående språkliga rättigheter och myndigheternas motsvarande skyldigheter finns i 3 kap. som handlar om samernas hembygdsområde.

4 §. *Samernas rätt att använda samiska hos myndigheter.* Denna paragraf, som motsvarar den gällande lagens 6 §, innehåller lagens centrala bestämmelse, enligt vilken samiska kan användas hos de myndigheter som hör till lagens tillämpningsområde. En sams rätt att använda samiska är inte beroende av hans eller hennes nationalitet. Även utländska medborgare kan använda enaresamiska, skoltsamiska eller nordsamiska hos myndigheter som omfattas av tillämpningsområdet för lagen.

Uttrycket ”i egen sak eller i ett ärende där han eller hon hörs” betyder att envars rätt att använda samiska omfattar endast hans eller hennes eget ärende. Om ärendet inte gäller individen själv finns ingen rätt att använda samiska. Paragrafen tillämpas endast hos sådana myndigheter som hör till lagens tillämpningsområde men finns utanför samernas hembygdsområde. Inom samernas hembygdsområde tillämpas 12 §. Hos de myndigheter vilkas ämbetsdistrikt delvis omfattar hembygdsområdet och delvis ligger utanför det, tillämpas 12 § vid de myndighetsenheter som finns inom hembygdsområdet och annars denna paragraf.

5 §. *Juridiska personers språkliga rättigheter hos myndigheterna.* Paragrafens innehåll motsvarar gällande 6 § 2 mom. I syfte att göra lagen tydlig och klar har bestämmelsen skrivits om till en egen paragraf. För finskans och svenskans del finns det en motsvarande bestämmelse i 11 § språklagen.

6 §. *Samiskan i representativa organ.* Paragrafens 1 mom. motsvarar till sitt huvudsakliga innehåll 10 § i gällande lag. Det skall dock även ingå en bestämmelse om rätten att använda samiska vid Renbeteslagsförening-

ens och dess styrelses sammanträden. I synnerhet kan de ärenden som behandlas vid Renbeteslagsföreningens sammanträden med beaktande av renskötselns stora betydelse för samerna anses vara ärenden som gäller dem. Vid föreningens årliga sammanträde, det så kallade renparlamentet, deltar renvärdarna för alla samiska renbeteslag som officiella representanter för sina renbeteslag. Ofta deltar också vanliga renkarlar från olika håll i renskötselområdet. Till föreningens styrelse hör en företrädare för samerna. Bestämmelsen om användning av samiska i föreningen behövs eftersom föreningen inte kan anses vara en statlig nämnd eller annat organ som avses i den nuvarande lagens 10 § 1 mom. De som deltar i föreningens och dess styrelses sammanträden uppträder inte heller i egen sak, vilket betyder att de inte automatiskt kan använda samiska med stöd av 4 § i den föreslagna lagen.

I 2 mom. förutsätts att man vid behov skall ordna tolkning vid sammanträden i representativa organ. Om någon av medlemmarna i ett sådant organ eller av de närvarande föredragandena inte kan sköta saken, bör en tolk kallas till sammanträdet.

Bestämmelsen i 28 § språklagen om användning av finska och svenska vid sammanträden i representativa organ är uppbyggd enligt samma principer som den föreslagna paragrafen.

7 §. *Rätten att anmäla samiska som modersmål i befolkningsdatasystemet.* Förslaget till denna paragraf motsvarar till sitt innehåll 5 § i gällande lag. Subjektet i den föreslagna bestämmelsen är en person som har hemort i Finland. Det föreslagna skrivsättet motsvarar uttryckssättet i befolkningsdatalagen och befolkningsdataförordningen. Bestämmelsen syftar inte till att ändra myndighetspraxis vid anmälning av modersmål. Anteckningen om modersmål i befolkningsböckerna är fortfarande avhängig av personens egen anmälan.

8 §. *Myndigheternas information.* Paragrafen, med undantag för vad som sägs om den allmänna informationsskyldigheten, stämmer i huvudsak överens med gällande 9 och 11 §. Det beror på den huvudsakliga målgruppen vilken språkvarietet som skall användas i informationen. Om målgruppen är samerna i allmänhet bör nordsamiska användas såsom

föret. Det skall dock inte finnas något hinder för att myndigheterna använder också de andra språkvarietyterna i informationsverksamheten, åtminstone i någon omfattning.

Undantaget i 2 mom. i den föreslagna paragrafen är preciserat så, att momentet tillämpas endast när det är uppenbart onödigt att använda samiska i där nämnda ärenden. I sak innebär detta att förutsättningen för att tillämpa undantagsbestämmelsen blir något strängare. En myndighet skall när den tillämpar 2 mom. alltid bedöma huruvida ärendet endast gäller en enskilds rätt och om användning av samiska är uppenbart onödigt. Det är inte nödvändigtvis uppenbart onödigt att använda samiska i en kungörelse eller ett meddelande i ett ärende som gäller en samiskspråkigs enskilda rättigheter. I frågor som gäller fastigheter kan också modersmålet för grannfastigheternas ägare ha betydelse. I oklara fall skall bestämmelsen tolkas så att den beaktar de grundläggande rättigheterna. På Utsjoki kommuns område, där samerna är i majoritet, kan man i allmänhet anse att det är mer sällsynt att det är uppenbart onödigt att använda samiska än i kommuner med en befolkningsstruktur där finnar är i majoritet.

De meddelanden som avses i undantagsbestämmelsen kommer uppenbarligen såsom hittills, för det mesta att vara länsmännens kungörelser som gäller exekutiva auktioner. De kan även i fortsättningen ges enbart på finska.

Med undantag för vad som sägs om den informationsskyldighet som föreslagits, motsvarar paragrafens 3 mom. till sitt innehåll 11 § i gällande lag. Paragrafens 4 mom. motsvarar till sitt innehåll 14 § 2 mom. i gällande lag.

Om användningen av finska och svenska i myndigheternas information föreskrivs i 32 och 33 § språklagen på i stort sätt samma sätt som angående informationen på samiska i detta kapitel. Tillgången på blanketter på finska och svenska behandlas i motiven till lagens 23 § 2 mom.

9 §. *Lagar och andra författningar samt lagförslag och betänkanden.* Den föreslagna paragrafen motsvarar 12 § i gällande lag. De samiska texterna är i juridiskt hänseende fortfarande översättningar och inte autentiska lagtexter. När man överväger om en över-

sättning till samiska skall göras, bör man också bedöma om lagen särskilt berör enaresamer, skoltsamer eller nordsamer eller möjligen hela den samiska folkgruppen.

De viktigaste bestämmelserna om publicering av lagar och andra författningar samt om lagförslag och betänkanden på finska och svenska finns i 51 § 2 mom. och 79 § 4 mom. grundlagen samt i 30 och 31 § språklagen.

10 §. *Samiska som arbetspråk hos myndigheter.* I sak motsvarar den föreslagna bestämmelsen 13 § i gällande lag. Sametinget har inrättats efter det att lagen trädde i kraft. Sametinget kan på grund av sin autonoma karaktär inte betraktas som en statlig myndighet och utgör inte heller en del av den statliga förvaltningen. Ordet statlig har därför slopats i lagtexten. Utöver sametinget kan samedelegationen och samiskspråkiga statliga läroinrättningar använda samiska som arbetspråk. Dessa myndigheter får själva besluta om de vid sidan av finska använder samiska internt, vid fördragningar och vid handläggning av ärenden när parterna inte är närvarande.

I 26 § språklagen ingår bestämmelser om finska och svenska som arbetspråk vid statliga myndigheter.

3 kap. **Bestämmelser som tillämpas inom samernas hembygdsområde**

11 §. *Särskilda skyldigheter.* Den föreslagna lagens 3 kapitel tillämpas i kommuners, samkommuners, domstolars och övriga statliga myndigheters och självständiga offentliga inrättnings ämbetsverk och enheter då de är belägna inom samernas hembygdsområde. Även sametinget skall iakttä bestämmelserna i 3 kap. En myndighet som har ämbetsverk och andra enheter både inom och utanför samernas hembygdsområde skall följa bestämmelserna i 3 kap. endast i de ämbetsverk och enheter som finns inom samernas hembygdsområde.

Med ämbetsverk och andra enheter avses i det här sammanhanget självständiga enheter som har hand om myndighetsverksamhet eller någon annan uppgift som hör till det allmänna. En sådan är exempelvis tingsrättens kansli, men däremot inte ett tingsplats dit

tingsrättens tjänstemän endast gör tjänstesor. En myndighet som inte inom samernas hembygdsområde har något ämbetsverk eller någon annan enhet behöver alltså inte följa bestämmelserna i 3 kap. till exempel när ett sammanträde, en domstolssession eller en syneförrättning eller någon annan enskild tjänste- eller arbetsuppgift är förlagd till samernas hembygdsområde.

Att Sodankylä kommun enligt de kriterier som här har framlagts faller utanför tillämpningsområdet för 3 kap. kan inte anses vara något stort problem. Kommunerna inom samernas hembygdsområde har redan i den gällande lagen olika ställning inbördes, exempelvis när det gäller 15 § lagen om användning av samiska hos myndigheter.

12 §. *Rätten att använda samiska hos myndigheter.* I paragrafen föreslås att samerna får en vidsträcktare rätt att använda sitt språk inom samernas hembygdsområde. Den allmänna principen är att en same har rätt att efter eget val använda antingen finska eller samiska i sina muntliga eller skriftliga kontakter med myndigheter. Rättigheten är inte begränsad till egen sak.

Praxis hos myndigheterna inom hembygdsområdet bör motsvara praxis hos tvåspråkiga myndigheter som använder finska och svenska, så att den samisk- och finskspråkiga befolkningsgruppen vardera har en verklig möjlighet att använda sitt eget språk på samma sätt inom hembygdsområdet som den finsk- och svenskspråkiga befolkningen har inom tvåspråkiga kommuner enligt språklagen.

Enligt paragrafens 2 mom. har den som använt samiska hos en myndighet i enlighet med 1 mom. rätt att använda samma språk också utanför hembygdsområdet hos den statliga myndighet som i egenskap av besvärsmyndighet behandlar ett ärende som har inletts hos en myndighet inom hembygdsområdet.

13 §. *Rätten att få expeditioner och andra handlingar på samiska.* Denna paragraf som är avsedd att tillämpas inom samernas hembygdsområde och 19 § i den föreslagna lagen ersätter 8 § i den gällande lagen. Det nya är först och främst att en expedition eller någon annan handling kan fås på samiska enbart inom samernas hembygdsområde, medan

man annorstädes bara kan få en översättning till samiska av expeditioner och andra handlingar. Det avgörande skall alltså inte längre vara om den tjänsteman som sköter en viss uppgift vid en myndighet eller inrättning som behörighetsvillkor har kunskaper i det samiska språket eller inte. Det avgörande är däremot var ämbetsverket eller enheten är belägen. Nytt är också att en samisk part inom samernas hembygdsområde alltid när saken gäller hans eller hennes rättigheter, intressen eller skyldigheter har rätt att få en expedition eller någon annan handling på samiska, om det inte är fråga om en handling som uppenbart inte påverkar ärendets avgörande. Nytt är dessutom att rätten att få en handling på samiska är förbunden med att personen i fråga har använt samiska i sina kontakter med myndigheten.

Om det likväl finns flera parter och någon av dem kräver att finska skall användas, skall expeditionen ges på finska. Den som krävt expeditionen på samiska får i detta fall endast en översättning av expeditionen till samiska. Bakgrunden till detta är att en finskspråkig part enligt språklagen har rätt att få expeditionen på finska, och denna rättighet kan inte begränsas genom att i lagen om samiska föreskriva att expeditionen skall ges på samiska.

Enligt 20 § språklagen är finsk- och svenskspråkiga parter rätt till expeditioner och översättningar av dem mycket mer begränsad. Den föreslagna bestämmelsen, som sametinget anser vara viktig, har dock ansetts vara motiverad såsom en godtagbar och positiv specialåtgärd för främjande av samernas och samiskans rättsliga ställning.

14 §. *Kunskaper i samiska och behörighetsvillkor.* Varje kommunal och statlig myndighet som omfattas av lagen om samiska skall härefter kunna ge service på samiska inom samernas hembygdsområde, i regel utan att ty sig till tolkning. Av praktiska skäl begränsas denna skyldighet så att den endast gäller ämbetsverk och andra enheter inom samernas hembygdsområde.

Enligt den föreslagna paragrafens 1 mom. är myndigheterna skyldiga att se till att det i varje ämbetsverk finns personal som behärskar samiska. Om det finns endast en anställd i ämbetsverket, skall han eller hon kunna sa-

miska för att myndigheten skall motsvara kraven i lagen om samiska. I det fall att det inte ännu finns någon som kan samiska inom ämbetsverket skall kunskaper i samiska betraktas som en del av den faktiska yrkesskickligheten och förmågan att sköta tjänsten eller uppgiften när tjänsten besätts eller någon annars anställs. Detta gäller i synnerhet den del av personalen som arbetar inom kundbetjäningen eller annars har kundkontakter i sitt arbete.

Med den föreslagna bestämmelsen ingriper man inte i behörighetsvillkoren för enskilda tjänster och befattningar. Om inte något annat föreskrivs genom eller med stöd av lag, kan kommunerna enligt paragrafens 2 mom. även i fortsättningen själva besluta, i den ordning som kommunallagen föreskriver, om vilka språkkunskaper som i detalj krävs av deras egna tjänsteinnehavare och övriga personal. De förutsatta språkkunskaperna kan fastställas antingen i tjänstestadgan eller på något annat sätt. Kommunerna skall dock alltid se till att dess personal har de språkkunskaper som behövs för att i synnerhet viktiga tjänster såsom sjuk- och hälsovårdstjänster, dagvårds-, arbetskrafts- och socialtjänster i praktiken fås också på samiska. För de statliga tjänsternas del kan kraven på kunskaper i samiska fastställas genom lag eller med stöd av lag genom förordning av statsrådet eller ett ministerium. Vid tillsättningen av tjänster måste man dessutom beakta 125 § 2 mom. grundlagen enligt vilken de allmänna utnämningsskälerna för offentliga tjänster är skicklighet, förmåga och beprövad medborgerlig dygd och lagen om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda (424/2003).

Enligt 125 § 2 mom. grundlagen är utnämningsskälerna för offentliga tjänster skicklighet, förmåga och beprövad medborgerlig dygd. Enligt regeringspropositionen RP 1/1998 rd avser skicklighet närmast kunskaper och färdigheter som förvärvats genom utbildning och arbetserfarenhet. Förmåga avser personliga egenskaper som allmänt sett är förutsättningar för ett framgångsrikt arbete, såsom naturlig fallenhet, ordningssinne, initiativförmåga och andra motsvarande förmågor som behövs för att sköta uppgifterna. Med beprövad medborgerlig dygd avses för

tjänstens skötsel betydelsefulla meriter som förvärvat i medborgerlig verksamhet samt klanderfritt beteende. De allmänna utnämningsskälerna tolkas i samband med de allmänna och särskilda behörighetsvillkoren för tjänsten i fråga. I samband med dem beaktas även tjänstebenämningen, uppgiftshelheten för tjänsten och de konkreta arbetsuppgifter som ingår i tjänsten.

Man bör dock även bereda sig på att alla myndigheter inte nödvändigtvis kommer att ha särskilt många sökande med kunskaper i samiska, åtminstone inte i det skede när lagen nyss börjat tillämpas.

Den föreslagna bestämmelsen möjliggör en flexibel reglering. Vid behov kan myndigheterna fördela arbetsuppgifterna mellan olika personer och anpassa språkkunskapskraven efter arbetsuppgifternas natur. Myndigheterna kan i mån av sina möjligheter ordna sin förvaltning så att samisk- och finskspråkiga tjänster organiseras per enhet eller så att särskilda tjänstemän betjänar på både finska och samiska. Myndigheterna kan organisera sig internt också så att kraven på språkkunskaper för en del av personalen är betydligt högre än för andra.

Enligt den föreslagna paragrafens 3 mom. gäller i tillämpliga delar lagen om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda angående de språkkunskaper som krävs och hur språkkunskaper skall visas. Har sökanden lämnat ett intyg över de språkkunskaper som krävs först efter att ansökningstiden löpt ut, skall ansökan trots detta beaktas under förutsättning att behandlingen av ett utnämningsskäl inte fördröjs av denna orsak. Förfarandet motsvarar de principer som följs i språklagen.

15 §. *Tjänstledighet med lön och befrielse från arbetet för studier i samiska.* Enligt gällande lag har enbart tjänstemän och anställda hos sådana statliga myndigheter och inrättningar vilkas ämbetsområde i sin helhet finns inom samernas hembygdsområde rätt att få tjänstledighet med lön för att skaffa de kunskaper i samiska som de behöver för skötseln av sina arbetsuppgifter. Förutsättningen för att tjänsteledighet skall beviljas är att kunskaper i samiska behövs för skötseln av dessa uppgifter. Om bara en del av en statlig myndighets eller inrättnings ämbetsdistrikt ligger

inom hembygdsområdet, kan tjänstledighet beviljas enligt prövning. I förordningen om användningen av samiska hos myndigheter har med stöd av lag föreskrivits att förutsättningen för tjänstledigheten är att anställningen hos myndigheten eller inrättningen varat minst ett år. Bestämmelserna gäller inte kommunernas tjänsteinnehavare.

Sametinget har talat för en vidsträcktare rätt till tjänsteledighet. Enligt sametinget borde också anställda hos de kommuner, domstolar och länsstyrelsen i Lapplands län som arbetar utanför hembygdsområdet ha rätt att få tjänstledighet med lön för att skaffa sig sådana kunskaper i samiska som skötseln av deras arbetsuppgifter förutsätter. Inom hembygdsområdet har sametinget velat stryka det nämnda kravet att språkkunskaperna skall var behövliga för skötseln av ifrågavarande persons tjänsteuppgifter. Vidare har sametinget talat för att utvidga denna rätt, i nämnd form, till att omfatta också dem som är anställda vid kommunala ämbetsverk som är belägna inom hembygdsområdet. En vidsträcktare rätt än den nuvarande till tjänsteledighet med lön är enligt sametinget behövlig inom samernas hembygdsområde om myndigheterna är skyldiga att se till att det i varje ämbetsverk finns personal som behärskar samiska.

Enligt utredningar som sametinget har lagt fram är framför allt i de kommuner som är belägna inom samernas hembygdsområde en betydande del av personalen villig att ta tjänstledighet för att skaffa sig kunskaper i samiska. Även vid de statliga myndigheter, hos vilka de anställda för tillfället inte har rätt till tjänstledighet men för vilkas del sametinget föreslår en vidsträcktare rätt, kan det bedömas att det finns villighet att ta tjänstledighet för det avsedda ändamålet. Beviljandet av tjänstledighet och de vikariat och andra arrangemang som därav följer skulle dock orsaka så mycket nya oförutsedda kostnader att det inte vore möjligt att täcka dem med statens medel. Därför kan inte sametingets förslag godkännas. Därför bör man också med andra medel sträva efter att så småningom öka antalet tjänstemän och tjänsteinnehavare som behärskar samiska. Detta kan ske exempelvis så att man till myndigheterna rekryterar personer som redan behärs-

kar samiska och genom att man effektiviserar undervisningen i och på det samiska språket. Det föreslås att bestämmelsen tas in i lagen i en lydelse som motsvarar den nuvarande regleringen.

Tjänstledighet med lön kan enligt förslaget beviljas endast för specificerad utbildning. För att få tjänstledighet skall också den anställda kunna visa att han eller hon har en studieplats för språkutbildning på en nivå som motsvarar den kunskap han eller hon besitter. Godtagbar utbildning kan exempelvis vara undervisning som arrangeras vid en yrkesutbildningscentral på sameområdet eller Helsingfors, Lapplands eller Uleåborgs universitet. Även språkutbildning utomlands kan godkännas om man kan anta att den anställda kan delta i den på ett framgångsrikt sätt.

Vid prövning av huruvida tjänstledighet skall beviljas bör man beakta att bestämmelsens syfte är att i myndighetens tjänst få personer som behärskar samiska och inte att exempelvis finansiera studier som leder till att en arbetstagare skaffar sig ett nytt yrke. Därför är den utbildning som kommer på fråga i första hand tillfällig utbildning som pågår i några veckor eller månader och inte exempelvis studier för en högs koeexamen vid ett universitet med samiska såsom huvudämne.

Bestämmelserna skall tolkas flexibelt för att öka antalet anställda som kan samiska. Att avlägga en Davvin-kurs i nordsamiska kan räcka för en finskspråkig anställd som inte har tidigare kunskaper i samiska. Trots att en anställd i princip förutsätts skaffa sig sådana kunskaper i samiska att detta språk kan användas i det egna arbetet skall kunskapsnivån inte ställas för högt. Den anställda kan till exempel först avlägga en grundkurs i samiska och sedan på nytt söka tjänstledigt med lön om han eller hon vill skaffa sig djupare språkkunskaper. Det finns inga hinder i sig för att bevilja en person tjänstledighet med lön flera gånger.

Tjänstledighet med lön kan enbart beviljas för studier i de samiska språkvarieteterna som talas i Finland. Dessa är enaresamiska, skoltsamiska och nordsamiska, vilka sinsemellan skiljer sig rätt mycket från varandra. En anställd som kan nordsamiska kan därför inte betjäna på enare- eller skoltsamiska. En anställd som endast kan en varietet av samiskan

skall därför ha rätt att få tjänstledighet med lön för att skaffa sig kunskaper i de övriga, här nämnda samiska språkvarieteterna.

Enligt 2 mom. kan som villkor för beslutet om tjänstledighet ställas att personen i fråga förbinder sig att tjänstgöra hos myndigheten. Förbindelsens maximitid på ett år räknas från den dag då personen har slutfört språkkursen. Om utbildningen innefattar ett särskilt språkprov räknas tiden från dagen för deltagande i språkprovet. Under den tid förbindelsen är i kraft fortsätter tjänste- eller anställningsförhållandet på samma villkor som före det att förbindelsen gavs. Bestämmelsen syftar till att den myndighet som beviljat tjänstledigheten i sin egen verksamhet fullt ut skall kunna tillgodogöra sig de kunskaper i samiska som den anställda skaffat med fulla löneförmåner. Den anställda behöver inte arbeta inom samma uppgifter som före utbildningen under den tid som förbindelsen gäller. Han eller hon kan få nya uppgifter där språkkunskaperna kommer till bättre nytta. Den anställda kan också gå över till ett helt nytt tjänste- eller anställningsförhållande hos samma arbetsgivare, bara han eller hon arbetar inom samernas hembygdsområde under hela den tid förbindelsen gäller. En tjänstgöringsförbindelse kan krävas av den anställda varje gång som han eller hon beviljas tjänstledighet med lön för att studera samiska.

16 §. *Myndigheternas skyldighet att använda samiska.* I paragrafen föreslås en skyldighet för myndigheterna att självmant använda samiska i handlingar som skickas till befolkningen inom samernas hembygdsområde. Syftet är att öka användningen av samiska i officiella sammanhang. Myndigheterna kan också använda både finska och samiska när myndigheten inte känner till mottagarens språk eller när enbart samiska enligt lag inte kan användas. I sista hand har naturligtvis mottagaren själv rätt att välja om han eller hon önskar handlingar på finska eller samiska. Det är sannolikt att även en del av den samiskspråkiga befolkningen inom hembygdsområdet kommer att vilja få de handlingar som avses här på finska. Detta beror på att en stor del särskilt av de äldre samerna saknar läs- och skrivkunskaper i sitt modersmål.

Nuvarande myndighetspraxis är att ett svar

ges på samiska först när en uttrycklig begäran om det framställs. En dimension av god förvaltning kan dock anses vara principen om att myndigheten svarar kunden på det språk kunden använt. Därför är det befogat att ta in ett uttrycklig bestämmelse om detta i lagen.

På små orter inom hembygdsområdet kan man utgå från att tjänstemännen känner en stor del av sina kunder. I de flesta fall är det möjligt att sluta sig till vilket språk mottagaren använder. I oklara fall skall både finska och samiska användas. Efter ett inledningskede med osäkerhet kommer sannolikt den kundgrupp som önskar få sina handlingar på samiska att stabiliseras så att det inte leder till några större problem att reda ut mottagarens språk. Om myndigheten inte själv kan utarbeta ett svar på samiska skall den ha rätt att få en översättning från byrån för samiska språket. Det är sålunda relativt lätt att ge skriftliga svar på samiska. Samiskspråkiga handlingar skall vara lika läsliga och begrip- liga som finskspråkiga.

Även om så gott som alla samer kan läsa finska har den föreslagna bestämmelsen stor principiell betydelse för samerna. Den höjer samiskans status, sänker tröskeln för att använda samiska i officiella sammanhang och förverkligar i praktiken likställdheten mellan finska och samiska hos myndigheterna på området. Användningen av samiska övar upp såväl de tjänstemän som kan samiska som de samiskspråkiga kunderna i en ny terminologi inom samiskt förvaltningsspråk. Bestämmelsen förverkligar också samernas i grundlagen tryggade rätt att bevara och utveckla sitt eget språk.

En liknande bestämmelse finns i Norge. I Norge skall statliga myndigheter enligt språklagen svara enskilda personer på den variant av norskan som han eller hon använt (bokmål eller nynorska). En enskild kan alltid kräva att de handlingar som gäller honom eller henne ges i den språkform som han eller hon väljer.

De åtgärder som främjar användningen av samiska kan vara av många olika slag. Några exempel är upptagningar på samiska i telefonsvarare, att svara i telefon på båda språken samt mängden skriftligt och elektroniskt material, liksom tillgången till och kvaliteten på det. Anställda som har kundkontakter kan

visa sina språkkunskaper genom namnskyltar som fästs på bröstet och har både en finsk och en samisk flagga.

Motsvarigheten till paragrafens 1 mom. finns i 19 § 3 mom. språklagen. I paragrafens 2 mom. finns överensstämmelser med 23 § 3 mom. och 35 § 3 mom.

17 §. *Användning av samiska i kommunala handlingar.* Utöver vad som föreskrivs i 8, 10, 13 och 16 §, skall samiska i kommuner vars kansli är beläget på samernas hembygdsområde, användas i kommunala handlingar enligt vad som föreskrivs i denna paragraf. Paragrafen gäller protokoll och andra handlingar som inte ges till enskilda parter.

Enligt 15 § 2 mom. i gällande lag behöver samiska användas i nämnda handlingar samt i korespondens mellan myndigheter och i tjänstebokföringen endast i sådana kommuner där den samiskspråkiga befolkningsandelen överstiger en tredjedel. Även andra kommuner och samkommuner som hör till lagens tillämpningsområde kan enligt 15 § 1 mom. använda samiska i sådana handlingar om de så önskar. Den enda kommun där samernas andel överstiger en tredjedel av befolkningen är Utsjoki kommun.

Utsjoki kommun har i praktiken haft svårigheter att fullgöra sina lagstadgad skyldigheter när det gäller användningen av samiska. Rovaniemi förvaltningsdomstol har i ett beslut från år 2001 (Rovaniemi FD 08.08.2001 L:01/0334/1) konstaterat att direktionen för skolorna i Kirkonkylä i Utsjoki hade förfarit lagstridigt när den endast låtit översätta föredragningslistan i ett ärende till samiska och inte den arbetsplan som hade fogats till den som bilaga. Vidare fäste domstolen uppmärksamhet vid att beslutet hade saknat samiska anvisningar för begäran om rättelse.

Sametinget har i sitt förslag till lagen om samiska ansett att den skyldighet att använda samiska som gäller Utsjoki kommun som sådan bör utvidgas att gälla även Enontekis och Enare kommuner. Nämnda kommuner har krävt att om deras skyldighet att använda samiska i kommunala handlingar utökas, så får de inte belastas med de merkostnader som detta orsakar.

Med anledning av vad som sägs ovan före-

slås att Utsjoki kommuns skyldighet att använda samiska i protokoll och andra handlingar som inte skall ges till enskilda parter underlättas så att den endast omfattar de handlingar som är av allmän betydelse. Enontekis och Enare kommuner skall använda samiska i motsvarande handlingar i sådan omfattning som de finner ändamålsenligt. På Sodankylä kommun tillämpas paragrafen inte eftersom dess kommunkansli är beläget utanför hembygdsområdet.

I 29 § språklagen föreskrivs om användningen av nationalspråken i tvåspråkiga kommuners handlingar. Enligt bestämmelsen skall kallelsen till en sådan kommuns fullmäktigesammanträde och protokollet avfattas både på finska och svenska. Angående språket i kallelser till övriga kommunala organs möten och övriga protokoll får kommunen själv besluta. Instruktioner och andra motsvarande regler skall alltid ges både på finska och svenska i tvåspråkiga kommuner.

4 kap. **Rätt till tolkning och översättning**

18 §. *Rätt till tolkning.* Den föreslagna paragrafen innehåller nya bestämmelser om hur en myndighet skall förfara om någon vill utöva språkliga rättigheter enligt den föreslagna lagen eller om myndigheten annars skall använda samiska. Lagförslagets mål är att tolkning och översättning småningom skall bli subsidiära medel i kommunikationen mellan kunder och myndigheter. Huvudregeln är att ärendet handläggs på samiska utan tolkning, om det bara är möjligt. Tolkning används som ett förfarande som ersätter direkt kontakt när myndigheten helt saknar personal som behärskar samiska eller när en anställd som kan samiska inte kan handlägga ärendet för att lagstiftningen ställer behörighetsvillkor eller på grund av jäv eller någon annan omständighet. Med undantag för de nya bestämmelserna motsvarar paragrafen 17 och 19 § lagen om användning av samiska hos myndigheter. Tolkning är enligt den föreslagna paragrafen såsom i dag avgiftsfri för kunden.

I 18 § språklagen föreskrivs om rätten till tolkning. Rätt till avgiftsfri tolkning finns enligt den bestämmelsen inte i tvistemål och

ansökningsärenden, om inte domstolen med hänsyn till ärendets art så beslutar. Den föreslagna bestämmelsen i lagen om samiska, vilken motsvarar gällande lag, har dock ansetts vara motiverad som positiv särbehandling i syfte att främja det samiska språkets rättsliga ställning.

19 §. *Rätt att få översättningar av expeditioner och andra handlingar.* Enligt förslaget skall en part ha rätt att under de förutsättningar som nämns i bestämmelsen utan avgift få en samisk översättning av en expedition eller annan handling, utom när det gäller handlingar som satts upp i tvistemål. Myndigheten skall först avfatta expeditionen på finska eller svenska och sedan skaffa en översättning av den till samiska. Bestämmelsen tillämpas enligt förslaget endast på myndigheter och enheter som omfattas av lagens tillämpningsområde och ligger utanför samernas hembygdsområde. Inom samernas hembygdsområde tillämpas 13 § i den föreslagna lagen.

Finns det ett översättningsfel i översättningen skall myndigheten rätta det, om inte en rättelse är uppenbart onödig. Parten skall få expedition i rättad form utan avgift.

Paragrafen motsvarar till sitt huvudsakliga innehåll 20 § 1 och 2 mom. språklagen där det föreskrivs om rätten att få en översättning hos statliga myndigheter eller i tvåspråkiga kommuner. I tvistemål och ansökningsärenden har en part dock enligt språklagen rätt att få en avgiftsfri översättning, om domstolen med beaktande av ärendets art så beslutar. I enspråkiga kommuner är partens rätt mer begränsad och denne kan enligt 20 § 3 mom. språklagen få en avgiftsfri översättning bara i ärenden som väcks av en myndighet och som direkt gäller de grundläggande rättigheterna för parten eller någon som är i partens vård eller om myndigheterna ålägger parten någon skyldighet.

Vid en jämförelse av den föreslagna paragrafen med motsvarande bestämmelser i språklagen kan konstateras att rätten till en avgiftsfri översättning till samiska delvis är mer begränsad men delvis också vidsträcktare än vad som föreskrivs i språklagen.

20 §. *Rätt att få en översättning från byrån för samiska språket.* Den föreslagna paragrafen motsvarar 18 § i gällande lag.

21 §. *Ansvar för kostnaderna för översättning och tolkning.* Den föreslagna paragrafen motsvarar 19 § i gällande lag. Då kommuner och samkommuner enligt 31 § i den föreslagna lagen har rätt till statsunderstöd för de merkostnader som tillämpningen av lagen orsakar dem, är det i sista hand staten som till största delen får bära kostnaderna också för översättning och tolkning inom kommunalförvaltningen.

Enligt 18 § 2 mom. språklagen är rätten till avgiftsfri tolkning i tvistemål och ansökningsärenden beroende av domstolens beslut. När det gäller kostnaderna för översättning hänvisas till vad som konstaterats beträffande språklagens bestämmelser under 19 §. Till den del som rättigheterna enligt den föreslagna lagen är vidsträcktare än rättigheterna enligt språklagens hänvisas till vad som ovan konstaterats om godtagbar positiv särbehandling.

22 §. *Översättningar som kunden bekostar.* Den föreslagna paragrafen motsvarar till sitt innehåll 20 § i gällande lag.

5 kap. Åtgärder som främjar språkliga rättigheter

23 §. *Myndigheternas skyldighet att förverkliga språkliga rättigheter.* Det allmänna handlingsförpliktelse har understrukits redan i den föreslagna paragraf som fastställer lagens syfte. Samernas språkliga rättigheter är inte beroende av en persons språkkunighet eller medborgarskap. Grundlagen förutsätter att lagar och andra normer tillämpas med hänsyn till de grundläggande rättigheterna och att vars och ens ärenden skall handläggas i enlighet med god förvaltningssed, snabbt, sakligt och rättvist. Om man kan uträtta sina ärenden på samiska hos myndigheten, skall detta framgå för medborgarna utan att de särskilt skall behöva fråga om så är fallet.

Den föreslagna paragrafens 2 mom. understryker att det i lagen endast föreskrivs om de språkliga rättigheternas miniminivå. Den föreslagna lagen utgör inte ett hinder för att man i myndigheternas verksamhet eller annars i skötseln av offentliga uppgifter ger bättre språklig betjäning än vad lagen förutsätter. Således får en myndighet använda samiska i större omfattning än vad som före-

skrivs i lagen om samiska. Myndigheten kan således om den så önskar tillämpa 3 kap. lagen om samiska även vid de ämbetsverk som är belägna utanför samernas hembygdsområde. Myndigheten skall dock beakta kraven på likställdhet och det att inte någons språkliga rättigheter kränks.

Bestämmelser som motsvarar paragrafens 1 mom. finns i 23 § 1 och 2 mom. språklagen och bestämmelser som motsvarar 2 mom. i 2 § 3 mom. språklagen.

24 §. *Byrån för samiska språket.* Innehållet i denna paragraf motsvarar 21 § i gällande lag.

25 §. *Biträden för samiskspråkiga.* Denna paragraf motsvarar 22 § i gällande lag.

26 §. *Tillsyn och uppföljning.* I 1 mom. föreslås att varje myndighet skall se till att de språkliga rättigheterna förverkligas på dess eget verksamhetsområde. På detta sätt kan särdragen inom varje verksamhetsområde beaktas. Med myndighetens tillsynsplikt avses att ledningen har ansvaret för att lagen om samiska iakttas i ämbetsverket.

Enligt 2 mom. har sametinget en allmän skyldighet att följa med hur lagen om samiska tillämpas. Sametinget kan självt exempelvis i sin arbetsordning besluta på vilket sätt detta skall ske i praktiken. Rekommendationer som avses i bestämmelsen kan ha formen exempelvis av information om olika modeller att tillgodose de språkliga rättigheterna. Sametinget kan dock inte avgöra enskilda tolkningsfrågor som hänför sig till språklagstiftningen. Oberoende av sametingets tillsyns-, rådgivnings- och uppföljningsuppgifter hör den högsta tillsynen över lagen om samiska till justitiekanslern och justitieombudsmannen. De högsta laglighetsövervakarna skall övervaka att också de språkliga rättigheter som säkerställs genom lagen om samiska förverkligas, så att dessa rättigheter inte skall betraktas som mindre viktiga än andra rättigheter.

Enligt 2 § 3 mom. grundlagen skall lag noggrant iakttas i all offentlig verksamhet. Ansvaret för ämbetsåtgärder i 118 § grundlagen gäller också lagen om samiska. Det finns därför inte behov av att ta in ett särskilt sanktionssystem i lagen om samiska för det fall att en myndighet inte skulle iakttå lagen. En försummelse att iakttå bestämmelser om

språkliga rättigheter kan motsvara rekvisiten för brott mot tjänsteplikt i 40 kap. 10 § strafflagen. Avsikten är dock inte att genomföra de språkliga rättigheterna med hjälp av sanktioner. De språkliga rättigheterna torde i praktiken tillgodoses på ett bättre sätt om man skapar en positiv atmosfär, förbättrar tjänstemännens och den övriga personalens språkkunskaper och ökar deras motivation än genom att man tillgriper besvär och klagomål.

27 §. *Berättelse.* I enlighet med vad som föreslås i den föregående paragrafen har sametinget till uppgift att följa med verkställigheten och tillämpningen av lagen om samiska. Byrån för samiska språket skall varje valperiod tillsammans med det av sametinget tillsatta språkrådet lämna sametinget en berättelse om tillämpningen av lagstiftningen om det samiska språket och om hur de språkliga rättigheterna förverkligats och språkförhållandena utvecklats.

Närmare bestämmelser om berättelsen utfärdas genom förordning av statsrådet. Meningen är att berättelsen fogas till den berättelse som sametinget lämnar statsrådet enligt 7 § sametingslagen. Berättelsen kan vidare fogas till berättelsen om tillämpningen av språklagstiftningen som statsrådet enligt 37 § språklagen skall lämna riksdagen varje valperiod.

6 kap. Särskilda bestämmelser

28 §. *Församlingar.* Den föreslagna paragrafen motsvarar i huvudsak 16 § i gällande lag.

29 §. *Uppdrag.* Privata bolag, organisationer, stiftelser och enskilda har ingen allmän skyldighet att ge service på olika språk. Med bestämmelsen ändras denna princip inte. Ett privat bolag, en privat organisation eller stiftelse eller en enskild person som tillhandahåller tjänster för allmänheten på basis av ett uppdrag från en myndighet, skall emellertid inom samernas hembygdsområde kunna erbjuda allmänheten sådan språklig service som lagen om samiska förutsätter. Nivån på de språkliga rättigheterna, som hör till de grundläggande rättigheterna, får inte sjunka på den grund att myndigheterna köper tjänster av enskilda. Samma princip följs i

språklagen, där en motsvarande bestämmelse finns i 25 §.

30 §. *Affärsverk och statligt eller kommunalt ägda bolag.* Affärsverk samt sådana tjänsteproducerande bolag där staten eller någon kommun har bestämmanderätt och som tillhandahåller tjänster för allmänheten, exempelvis eldistribution eller allmänna transporter, skall på samma grunder som nämndes i motiveringen till föregående paragraf ge service på finska och samiska inom samernas hembygdsområde i den omfattning det behövs med tanke på verksamhetens art och saksammanhanget. Om verksamheten till sin art är sådan att affärsverket eller bolaget inte tillhandahåller egentlig service för allmänheten eller det enligt en helhetsbedömning vore oskäligt mot bolaget att kräva att samiska används, behöver bolaget inte heller använda samiska i sin verksamhet.

När ett statligt affärsverk sköter en myndighetsuppgift på området är affärsverket dock när det gäller språklig service i samma ställning som de myndigheter som hör till lagens tillämpningsområde. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak 24 § språklagen.

31 §. *Statens ekonomiska ansvar.* Statsbudgeten skall enligt 26 § i gällande lag uppta en anslag för statsandelar till kommunerna och övriga självstyrelsesamfund för täckning av de särskilda merkostnader som tillämpningen av lagen om användning av samiska hos myndigheter orsakar dem. Förutom kommunerna på samernas hembygdsområde har församlingarna inom området fått statsunderstöd.

En motsvarande bestämmelse tas enligt förslaget in i lagen om samiska. Det föreslås dock att mottagarkretsen utvidgas så att även renbeteslagen och de som sköter en uppgift som ankommer på det allmänna inom samernas hembygdsområde skall kunna få statsunderstöd.

32 §. *Samiskans ställning inom vissa förvaltningsområden.* I den föreslagna paragrafen finns hänvisningar till bestämmelser om samiskans ställning inom vissa förvaltningsområden. I 4 § språklagen finns en motsvarande bestämmelse.

Paragrafens två första moment motsvarar i huvudsak 28 § i gällande lag där det finns

hänvisningar till bestämmelser om undervisningsväsendet och dagvården.

I 3 mom. finns hänvisningar till två lagar om social- och hälsovårdens kunder. Enligt 5 § 2 mom. lagen om patientens ställning och rättigheter skall den yrkesutbildade personalen inom hälso- och sjukvården ge patienten information på ett sådant sätt att patienten förstår dess innehåll tillräckligt. Om den yrkesutbildade personalen inom hälso- och sjukvården inte behärskar det språk som patienten använder, skall tolk anlitas i mån av möjlighet. Enligt 4 § 2 mom. lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården skall klientens önskemål, åsikter, fördel och individuella behov samt dennes modersmål och kulturella bakgrund beaktas i socialvården.

Behovet av samiskspråkiga tjänster inom social- och hälsovården är stort. Vid de möten som ordnats för att höra allmänheten, liksom vid hörande av sakkunniga och sameföreningar, har det framgått att de språkliga rättigheterna tillgodoses på ett bristfälligt sätt inom social- och hälsovården. Hänvisningsparagrafen måste därför anses nödvändig. Även Europarådets ministerkommitté, som övervakar genomförandet av minoritetsspråkskonventionen som Finland har ratificerat, har fäst uppmärksamhet vid detta. Det finns likväl inget behov att skriva en egen paragraf om rätten att använda samiska i klient-situationer hos social- och hälsovården, eftersom rätten att använda samiska i dessa situationer är tryggad genom den föreslagna lagens 4 och 12 §.

33 §. *Närmare bestämmelser.* Paragrafen innehåller ett sedvanligt bemyndigande att utfärda förordning.

7 kap. **Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser**

34 §. *Ikraftträdande.* Det föreslås att lagen träder i kraft samtidigt med den nya språklagen, med andra ord den 1 januari 2004. Genom den föreslagna lagen upphävs lagen om användning av samiska hos myndigheter från år 1991.

Lagen publiceras i Finlands författningssamling också i översättning till enare-, skolt- och nordsamiska.

35 §. *Övergångsbestämmelser.* Paragrafen är en sedvanlig övergångsbestämmelse enligt vilken hänvisningar i annan lagstiftning till lagen om användning av samiska hos myndigheter efter lagens ikraftträdande skall anses innebära hänvisning till denna lag. En motsvarande bestämmelse finns i 43 § 1 mom. språklagen.

Enligt 2 mom. i paragrafen skall beslut om språket i ärenden som har inletts före lagens ikraftträdande gälla hos den myndighet där ärendet blivit anhängigt. Enligt förslaget tas i bestämmelsen dock in en klausul enligt vilken myndigheten med beaktande av parternas rätt och fördel kan besluta att den nya lagen skall tillämpas också på ett ärende som inletts före lagens ikraftträdande. En motsvarande bestämmelse finns i 43 § 2 mom. språklagen.

2. Närmare bestämmelser

I 33 § i förslaget till lag om samiska finns ett bemyndigande att utfärda förordning. Genom förordning av statsrådet skall det bland annat utfärdas bestämmelser om villkoren för att bevilja sådan tjänstledighet med lön som avses i 15 § 1 och 3 mom. i lagförslaget för att skaffa kunskaper i samiska och närmare bestämmelser som avses i 27 § 1 mom. om den berättelse som byrån för samiska språket tillsammans med samiska språkrådet skall lämna sametinget om tillämpningen av lagstiftningen om samiska och om hur samernas språkliga rättigheter förverkligats och språkförhållandena utvecklats.

I 24 § 2 mom. lagen om samiska avsedda närmare bestämmelser om byrån för samiska språket finns i 3 § förordningen om sameetinget (1727/1995).

Det utkast till förordning av statsrådet om verkställighet av lagen om samiska som är under beredning kommer separat att ges till riksdagen för kännedom.

3. Ikraftträdande

Den föreslagna lagen om samiska har nära samband med den nya språklagen som träder i kraft vid ingången av år 2004. Därför föreslås att lagarna träder i kraft samtidigt den 1 januari 2004.

4. Lagstiftningsordning

Den föreslagna lagen om samiska begränsar inte de rättigheter som finskspråkiga och svenskspråkiga medborgare har. Den ändrar inte heller finskans och svenskans ställning som nationalspråk i vårt land.

Den tjänstgöringsförbindelse som avses i 15 § 2 mom. innebär ur statsrättslig synvinkel en begränsning av grundläggande fri- och rättigheter. Den riktar sig mot den i 7 § 1 mom. grundlagen tryggade rätten till personlig frihet och den i 18 § 1 mom. tryggade rätten att skaffa sig sin försörjning genom arbete, yrke eller näring efter eget val. Tjänstgöringsförbindelsen har å andra sidan som syfte att säkerställa den i 17 § 3 mom. avsedda rättigheten för samerna att bevara och utveckla sitt eget språk och sin kultur. Detta är i sig en godtagbar grund för att föreskriva om tjänstgöringsförbindelsen och den begränsning av grundläggande fri- och rättigheter

som förbindelsen innebär. Grundlagsutskottet har ansett att en förbindelse att tjänstgöra under högst ett års tid har varit godtagbar när den behandlade regeringens proposition med förslag till lag om ändring av lagen om försvarsmakten (GrUU 13/2001 rd – RP 18/2001 rd). Detta har förutsatt att kravet på att begränsningen av de grundläggande fri- eller rättigheterna skall vara noga avgränsad och exakt samtidigt uppfylls och att man på lagnivå säkerställer att proportionalitetskravet förverkligas. I lagförslagets 15 § 2 mom. regleras den längsta tiden för, innehållet i och de ekonomiska villkoren för den tjänstgöring som förbindelsen avser. Där regleras ytterligare grunderna för ersättningsskyldigheten om förbindelsen bryts. Den föreslagna lagen kan därför behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

Lag

om samiska

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §

Syftet med lagen

Syftet med denna lag är att trygga den i grundlagen tillförsäkrade rätten för samerna att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur.

I lagen föreskrivs om samernas rätt att använda sitt eget språk hos domstolar och andra myndigheter samt om det allmännas skyldighet att tillgodose och främja samernas språkliga rättigheter.

Målet är att samernas rätt till rättvis rättegång och god förvaltning garanteras oberoende av språket samt att samernas språkliga rättigheter förverkligas utan att de särskilt behöver begära det.

2 §

Lagens tillämpningsområde

De myndigheter som denna lag tillämpas på är

1) Enontekis, Enare, Sodankylä och Utsjoki kommuner samt de samkommuner till vilka någon av de nämnda kommunerna hör,

2) de domstolar och myndigheter inom den statliga distrikts- och lokalförvaltningen vilkas ämbetsdistrikt helt eller delvis omfattar de ovan nämnda kommunerna,

3) länsstyrelsen i Lapplands län och organ som är verksamma vid den,

4) sametinget, samedelegationen samt byastämmor som avses i 42 § skollagen (253/1995),

5) justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman,

6) konsumentombudsmannen och konsumentklagonämnden, jämställdhetsombudsmannen och jämställdhetsnämnden, dataombudsmannen och datasekretessnämnden samt minoritetsombudsmannen,

7) Folkpensionsanstalten och lantbruksföretagarnas pensionsanstalt, samt

8) statliga förvaltningsmyndigheter, när de som besvärsmyndigheter behandlar ärenden som har inletts hos ovan nämnda förvaltningsmyndigheter.

Denna lag skall iakttas också vid behandlingen av förvaltningsärenden enligt renskötsellagen (848/1990) och renskötsselförordningen (883/1990) hos sådana statliga myndigheter och i de renbeteslag vilkas ämbetsdistrikt eller verksamhetsområde helt eller delvis omfattar samernas hembygdsområde, samt i Renbeteslagsföreningen.

Lagen tillämpas dessutom på alla som genom lag eller med stöd av lag har anförtrotts en offentlig förvaltningsuppgift inom samernas hembygdsområde samt på statliga affärsverk när de sköter myndighetsuppgifter inom området i fråga.

Lagens 7 §, 8 § 3 mom. samt 9 och 20—22 § tillämpas också på andra statliga myndigheter och inrättningar än de som nämns i 1 och 2 mom.

De specialbestämmelser som skall tilläm-

pas inom samernas hembygdsområde finns i 3 kap.

3 §

Definitioner

I denna lag avses med

1) *samiska* enaresamiska, nordsamiska eller skoltsamiska beroende på vilken språkvarietet som används eller den huvudsakliga målgruppen i fråga,

2) *same* en same enligt 3 § sametingslagen (974/1995).

3) *samernas hembygdsområde* samernas hembygdsområde enligt 4 § sametingslagen,

4) *myndighet* de domstolar och andra myndigheter och inrättningar som nämns i 2 § 1 och 2 mom., renbeteslag som avses i 2 § 2 mom. och Renbeteslagsföreningen, alla som enligt 2 § 3 mom. sköter offentliga förvaltningsuppgifter samt statliga affärsverk när de sköter myndighetsuppgifter.

2 kap.

Språkliga rättigheter

4 §

Samernas rätt att använda samiska hos myndigheterna

En same har rätt att i egen sak eller i ett ärende där han eller hon hörs använda samiska hos de myndigheter som avses i denna lag.

En myndighet får inte begränsa eller vägra beakta de språkliga rättigheter som följer av denna lag på den grund att en same även kan något annat språk, såsom finska eller svenska.

5 §

Juridiska personers språkliga rättigheter hos myndigheterna

Sammanslutningar och stiftelser vilkas protokollsspråk är samiska har rätt att använda sitt protokollsspråk hos myndigheterna,

med iakttagande i tillämpliga delar av det som i 4 § bestäms om samers rätt att använda samiska.

En läroinrättning vars undervisningsspråk är samiska har rätt att använda samiska i enlighet med 1 mom.

6 §

Samiskan i representativa organ

De samiska medlemmarna i Enontekis, Enare, Sodankylä och Utsjoki kommuners organ har rätt att använda samiska vid sammanträden och i skriftliga yttranden till protokollet. Detsamma gäller de samiska medlemmarna i statliga nämnder, kommittéer, arbetsgrupper och andra liknande kollegiala organ inom samernas hembygdsområde, och även utanför hembygdsområdet när organet behandlar ärenden som särskilt gäller samerna. De samer som deltar i Renbeteslagsföreningens eller dess styrelses sammanträden har på motsvarande sätt rätt att använda samiska vid sammanträdena.

Vid behov skall tolkning ordnas vid de sammanträden som avses i denna paragraf.

7 §

Rätten att anmäla samiska som modersmål i befolkningsdatasystemet

En same som enligt lagen om hemkommun (201/1994) har hemkommun i Finland har rätt att anmäla samiska som sitt modersmål för registrering i befolkningsdatasystemet.

8 §

Myndigheternas information

Information som myndigheter riktar till allmänheten skall också ges på samiska. Myndigheternas meddelanden, kungörelser, anslag och annan information till allmänheten samt skyltar och för allmänheten avsedda blanketter med ifyllnadsanvisningar skall inom samernas hembygdsområde avfattas och ges också på samiska.

Kungörelser och tillkännagivanden som gäller enskildas rättigheter och som utfärdas

av en tingsrätt, en domare, ett häradsämbete eller dess avdelning eller ett härads fristående ämbetsverk eller på tjänstens vägnar av en tjänsteman vid dessa myndigheter, kan dock enligt prövning ges enbart på finska om användningen av samiska är uppenbart onödig.

Andra statliga myndigheter och inrättningar än de som avses i 2 § 1 och 2 mom. skall avfatta och ge i 1 mom. avsedda meddelanden, kungörelser, anslag samt blanketter med ifyllnadsanvisningar också på samiska, när informationen huvudsakligen gäller samerna eller det annars finns särskilda skäl till det.

Meddelandekort för val och folkomröstningar upprättas inte på samiska, med undantag för sådana meddelanden på kort som avses i 24 § sametingslagen.

9 §

Lagar och andra författningar samt lagförslag och betänkanden

Lagar och andra författningar, statsfördrag samt andra liknande handlingar och tillkännagivanden som skall publiceras i Finlands författningssamling och som särskilt gäller samerna, publiceras även i översättning till samiska när statsrådet eller ministeriet i fråga så beslutar. Detsamma gäller bestämmelser, anvisningar, beslut och tillkännagivanden som publiceras i ministeriernas och andra statliga myndigheters föreskriftssamlingar.

Lagförslag och betänkanden eller sammandrag av dem som utarbetats vid ministerier eller av statliga kommittéer, arbetsgrupper eller liknande organ, och som skall offentliggöras, publiceras även på samiska när ministeriet så beslutar, om de särskilt gäller samerna eller det annars finns särskilda skäl till det.

10 §

Samiska som arbetsspråk hos myndigheter

En myndighet vars verksamhet enbart hänför sig till samerna kan vid sidan av finska använda samiska som arbetsspråk.

3 kap.

Bestämmelser som tillämpas inom samernas hembygdsområde

11 §

Särskilda skyldigheter

De myndigheter som nämns i 2 § 1 mom. skall i de ämbetsverk och andra enheter som är belägna inom samernas hembygdsområde dessutom iaktta vad som bestäms i detta kapitel.

12 §

Rätten att använda samiska hos myndigheter

Samer har rätt att i kontakt med myndigheterna efter eget val använda finska eller samiska. Bestämmelser om rätten att använda svenska finns i språklagen (423/2003).

Denna rättighet har samer också utanför samernas hembygdsområde hos statliga myndigheter när de i egenskap av besvärsmyndigheter handlägger ärenden som har inletts hos myndigheterna inom hembygdsområdet.

13 §

Rätten att få expeditioner och andra handlingar på samiska

En stämningsansökan, en dom, ett beslut, ett protokoll eller någon annan handling skall på begäran ges en samisk part på samiska till den del saken gäller partens rätt, fördel eller skyldighet, utom då det är fråga om en handling som uppenbart inte påverkar avgörandet i saken. Om en samisk part har använt samiska vid sina muntliga eller skriftliga kontakter med den myndighet som behandlar ett ärende, skall expeditionen i motsvarande omfattning och under motsvarande förutsättningar ges på samiska utan särskild begäran.

När det finns flera parter och de inte är eniga om att använda samiska skall dock endast en officiell samiskspråkig översättning av expeditionen ges.

14 §

Kunskaper i samiska och behörighetsvillkor

När en myndighet anställer personal skall den förvissa sig om att personalen vid varje ämbetsverk och annan enhet kan betjäna kunderna också på samiska. Myndigheten skall vidare genom att ordna utbildning eller genom andra åtgärder se till att personalen har sådana kunskaper i samiska som uppgifterna kräver.

Kunskaper i samiska kan fastställas som behörighetsvillkor som gäller språkkunskaper för statsanställda genom lag eller med stöd av lag genom förordning av statsrådet eller ministerieförordning, samt för kommunalt anställda, om det inte genom lag eller med stöd av lag föreskrivs något annat, i den ordning som anges i kommunallagen (365/1995).

Angående de språkkunskaper i samiska och hur kunskaper i samiska skall visas gäller lagen om de språkkunskaper som krävs av offentligt anställda (424/2003).

15 §

Tjänstledighet med lön och befrielse från arbetet för studier i samiska

En tjänsteman hos en i 2 § 1 mom. nämnd statlig myndighet vars ämbetsdistrikt i sin helhet ligger inom samernas hembygdsområde har på villkor som fastställs genom förordning av statsrådet rätt att få tjänstledighet med lön för att skaffa sådana kunskaper i samiska som han eller hon behöver för skötseln av sina tjänsteuppgifter. En arbetstagare hos en sådan myndighet har i nämnda syfte och under motsvarande förutsättningar rätt att få befrielse från arbetet.

Som villkor för beslutet om tjänstledighet eller befrielsen enligt 1 mom. kan ställas att den anställda ingår ett skriftligt avtal med myndigheten om att han eller hon efter tjänstledigheten eller befrielsen från arbetet arbetar i myndighetens tjänst inom samernas hembygdsområde under en viss tid som inte får vara längre än ett år. Avtalet kan innehålla ett villkor om avtalsvite, som får vara

högst beloppet av de direkta kostnaderna för språkutbildningen, och som den anställda skall betala till myndigheten om han eller hon under den avtalade tiden säger upp sig eller sägs upp av orsaker som beror på den anställda, med undantag av sjukdom.

Den som är anställd hos en i 2 § 1 mom. 1 punkten avsedd kommun eller samkommun eller hos en i 2 § 1 mom. 2 och 3 punkten avsedd statlig myndighet vars ämbetsdistrikt delvis ligger inom samernas hembygdsområde, samt den som hör till personalen vid Renbeteslagsföreningen som nämns i 2 § 2 mom., kan under villkor som fastställs genom förordning av statsrådet beviljas tjänstledighet med lön eller befrielse från arbetet för att skaffa de kunskaper i samiska som han eller hon behöver för skötseln av sina tjänsteuppgifter.

16 §

Myndigheternas skyldighet att använda samiska

I meddelanden, kallelser och brev till parter, eller till den som enligt lag skall underrettas om ett ärende som har inletts eller skall inledas, skall en myndighet, oberoende av det språk som ärendet behandlas på, använda mottagarens eget språk, om myndigheten vet vilket det är eller utan oskäligt besvär kan ta reda på det, eller använda både finska och samiska.

Myndigheten skall utan särskild begäran använda samiska när den svarar någon som skriftligen kontaktat myndigheten på samiska.

Myndigheterna skall också i övrigt främja användningen av samiska i sin verksamhet.

17 §

Användning av samiska i kommunala handlingar

En kommun där de samiskspråkigas andel av kommunens befolkning den första dagen föregående år har varit större än en tredjedel skall använda också samiska i protokoll och

andra handlingar som inte skall ges till enskilda parter och som är av allmän betydelse. Också andra kommuner skall i den omfattning de prövar lämpligt använda samiska i sådana handlingar.

4 kap.

Rätt till tolkning och översättning

18 §

Rätt till tolkning

När samiska med stöd av denna lag används vid muntlig behandling av ett ärende skall myndigheten försöka se till att ärendet handläggs av en anställd som kan samiska. Finns det inte hos myndigheten någon sådan samisktalande anställd som kan handlägga ärendet, skall myndigheten ordna avgiftsfri tolkning, om den inte själv sköter tolkningen.

19 §

Rätt att få översättningar av expeditioner och andra handlingar

Har i ett förvaltningsärende, en förvaltningsprocess eller ett brottmål enstämningsansökan, en dom, ett beslut, ett protokoll eller någon annan handling skrivits på finska eller svenska, skall myndigheten på begäran av en samisk part ge en avgiftsfri officiell översättning till samiska av denna handling till den del den gäller partens rätt, fördel eller skyldighet, utom i det fall att det är fråga om en handling som uppenbart inte har någon betydelse för ärendets avgörande. Översättningen skall fogas till expeditionen eller handlingen i fråga.

Om det framgår att det finns ett översättningsfel i en officiell översättning, skall myndigheten rätta det, om detta inte är uppenbart onödigt. Den samiska parten skall då utan avgift ges en rättad expedition.

20 §

Rätt att få en översättning från byrån för samiska språket

En myndighet som enligt denna lag skall ge en översättning till samiska av en expedition eller utfärda expedition på samiska, har rätt att få en översättning från byrån för samiska språket, om översättningen inte kan skaffas på något annat lämpligt sätt. På motsvarande sätt har myndigheten rätt från byrån att få en översättning till finska av en handling som lämnats in till myndigheten på samiska.

21 §

Ansvar för kostnaderna för översättning och tolkning

Om en statlig myndighet skall utfärda eller lämna en part en expedition eller handling på samiska eller i översättning till samiska eller ordna tolkning, skall staten svara för de kostnader som upprättandet av expeditionen på samiska eller översättningen eller tolkningen medför.

Kommunen, självstyrelsesamfundet eller samkommunen skall svara för kostnaderna för tolkning eller upprättande eller översättning av expeditioner och handlingar enligt 4—6, 12, 13, 16, 17 och 28 §.

22 §

Översättningar som kunden bekostar

Är en handling som har lämnats in till en statlig eller kommunal myndighet eller till en myndighet i något annat självstyrelsesamfund eller i en samkommun skriven på samiska trots att kunden inte har rätt att använda samiska hos myndigheten, skall myndigheten, efter att ha hört kunden, på dennes bekostnad skaffa en översättning av handlingen till det språk som myndigheten använder.

5 kap.

Åtgärder som främjar språkliga rättigheter

23 §

Myndigheternas skyldighet att förverkliga språkliga rättigheter

Myndigheterna skall i sin verksamhet självant se till att de språkliga rättigheter som säkerställs i denna lag förverkligas i praktiken. De skall utåtvisa att de betjänar allmänheten även på samiska.

Myndigheterna har rätt att ge bättre språklig service än vad denna lag förutsätter.

24 §

Byrån för samiska språket

För översättning till och från samiska och andra uppgifter som nämns i denna lag finns vid sametinget en byrå för samiska språket, som skall vara belägen inom samernas hembygdsområde.

Närmare bestämmelser om byrån för samiska språket utfärdas genom förordning av statsrådet.

25 §

Biträden för samiskspråkiga

Vid länsstyrelsen i Lapplands län och vid en statlig myndighet inom distrikts- och lokalförvaltningen inom samernas hembygdsområde kan det finnas ett biträde för samiskspråkiga. Bitrådets tjänster är avgiftsfria för kunden.

26 §

Tillsyn och uppföljning

Varje myndighet skall inom sitt verksamhetsområde övervaka att denna lag följs.

Sametinget följer tillämpningen av denna lag och kan ge rekommendationer i frågor som gäller språklagstiftningen samt ta initiativ för att rätta till konstaterade brister.

27 §

Berättelse

Byrån för samiska språket skall varje valperiod tillsammans med det av sametinget tillsatta samiska språkrådet lämna sametinget en berättelse om tillämpningen av lagstiftningen om det samiska språket och om hur de språkliga rättigheterna tillgodosetts och språkförhållandena utvecklats i enlighet med vad som närmare föreskrivs genom förordning av statsrådet.

Bestämmelser om den berättelse som statsrådet lämnar angående tillämpningen av språklagstiftningen finns i språklagen.

6 kap.

Särskilda bestämmelser

28 §

Församlingar

Vad som i denna lag föreskrivs om användningen av samiska hos statliga myndigheter skall även tillämpas på det språk som parterna använder och språket i expeditioner och andra handlingar i domkapitlet i Uleåborgs stift och de pastorsexpeditioner, vilkas verksamhetsområde helt eller delvis omfattar samernas hembygdsområde, om inte ärendet är av sådan natur att det enligt kyrkolagen (1054/1993) skall anses höra till kyrkans egna angelägenheter, samt inom ortodoxa kyrkosamfundet på Uleåborgs stifts kansli.

Bestämmelserna i 1, 4 5, 8, 19 och 23 § gäller på motsvarande sätt den evangelisk-lutherska kyrkans församlingar i Enontekis, Enare, Utsjoki och Sodankylä, om inte ärendet är av sådan natur att det enligt kyrkolagen skall anses höra till kyrkans egna angelägenheter, samt inom ortodoxa kyrkosamfundet Lapplands församling.

29 §

Uppdrag

Vad som i denna lag föreskrivs om myndigheter gäller, beträffande den service

som skall tillhandahållas, privata bolag, organisationer och stiftelser samt enskilda som med stöd av ett beslut eller någon annan åtgärd av en myndighet eller ett avtal mellan myndigheten och den som anförtros uppdraget tillhandahåller tjänster för allmänheten. När en myndighet ger ett sådant uppdrag skall den försäkra sig om att i verksamheten ges sådan språklig service som förutsätts i denna lag.

30 §

Affärsverk och statligt eller kommunalt ägda bolag

Statliga affärsverk samt sådana tjänsteproducerande bolag där staten eller en eller flera i 2 § 1 mom. 1 punkten nämnda kommuner har bestämmanderätt skall inom samernas hembygdsområde ge sådan språklig service som förutsätts i denna lag och informera allmänheten också på samiska i den omfattning det behövs med tanke på verksamhetens art och saksammanhanget och på ett sätt som enligt en helhetsbedömning inte kan anses oskäligt för affärsverket eller bolaget. När statliga affärsverk sköter myndighetsuppgifter skall på dem tillämpas det som i denna lag sägs om myndigheter.

31 §

Statens ekonomiska ansvar

I statsbudgeten skall tas in ett anslag för statsunderstöd till kommunerna, övriga självstyrelsesamfund, renbeteslagen inom samernas hembygdsområde och dem som inom samernas hembygdsområde enligt 2 § 3 mom. sköter uppgifter som ankommer på det allmänna, för täckande av de särskilda merkostnader som tillämpningen av denna lag medför.

32 §

Samiskans ställning inom vissa förvaltningsområden

Särskilda bestämmelser finns om samernas rätt att få grundskoleundervisning och annan

undervisning på sitt modersmål, undervisningen i samiska samt samiska som undervisningsspråk, läroämne och examensspråk.

Bestämmelser om samernas rätt att få barndagvård på sitt modersmål finns i lagen om barndagvård (36/1973).

De myndigheter som avses i 2 § 1 mom. skall iakttä bestämmelserna i denna lag när de tillämpar lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992) och lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000).

33 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om verkställigheten av denna lag utfärdas genom förordning av statsrådet.

7 kap.

Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelser

34 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 200 och genom den upphävs lagen om användning av samiska hos myndigheter (516/1991) jämte ändringar.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

Denna lag publiceras i Finlands författningssamling även i översättning till enaresamiska, nordsamiska och skoltsamiska.

35 §

Övergångsbestämmelser

Om det i andra lagar eller förordningar hänvisas till den lag om användning av samiska hos myndigheter som upphävs genom denna lag, skall hänvisningarna efter lagens ikraftträdande anses innebära hänvisning till

denna lag.

På ärenden som inletts före ikraftträdandet
av denna lag tillämpas de bestämmelser som

gäller vid ikraftträdandet, om inte myndighe-
ten med beaktande av parternas rätt och för-
del bestämmer något annat.

Helsingfors den 16 september 2003

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Johannes Koskinen*